

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕТОДИКИ АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ В КОММЕРЦІЙНОМУ БАНКУ

1.1. Роль аналізу в управлінні комерційним банком

Аналіз у вузькому розумінні являє собою розчленовування явища або предмета на складові для вивчення їх як частин цілого. Таке розчленовування дає змогу «заглянути усередину» досліджуваного предмета, явища, процесу, зрозуміти його внутрішню сутність, визначити роль кожного елемента в досліджуваному предметі або явищі. Наприклад, щоб зрозуміти сутність вартості банківських ресурсів, які залучаються, необхідно розглядати розкладений на складові досліджуваній предмет, тим більше матимемо інформації для вироблення виваженої політики поведінки банку на фінансовому ринку.

Водночас відзначимо, що явища і процеси, які відбуваються в навколишньому середовищі, неможливо осмислити тільки за допомогою аналізу. Аналіз і синтез забезпечують наукове вивчення явищ у їх усебічному діалектичному взаємозв'язку.

У зв'язку з суттєвими змінами на фінансовому ринку України зростає роль і значення аналізу банківської діяльності як для самого банку, так і для його ділових партнерів, клієнтів, акціонерів банку і держави в цілому. Регулярне проведення банком аналізу своєї діяльності дає змогу йому ефективно управляти активними й пасивними операціями для максимізації прибутку і забезпечення стабільного фінансового стану. Це особливо важливо в сучасних умовах, коли загострилося суперництво банків і небанківських фінансово-кредитних установ, які виконують різні операції щодо залучення вільних грошових ресурсів підприємств і населення. Такі установи успішно конкурують із банківською установою, здійснюючи суто банківські операції, а також операції, які банки не мають права виконувати відповідно до законодавства (страхування, операції з нерухомістю та ін.) У вітчизняній економічній літературі поки що немає єдиного підходу до аналізу банківської

діяльності комерційного банку. Немає навіть сталої думки щодо змісту цієї діяльності. У цій ситуації особливої актуальності набувають дослідження фінансового стану банку. Конструктивна роль таких досліджень полягає у їх спрямуванні на розроблення цілісного підходу до оптимізації управління банком.

Усі визначення предмета аналізу банківської діяльності, які найчастіше зустрічаються в літературі, можна згрупувати у такий спосіб: фінансова та інша діяльність комерційного банку; різні процеси і явища, що відбуваються як усередині банку, так і в масштабах економіки в цілому. Зазначимо, що банківський аналіз вивчає не саму фінансову діяльність банку, а її економічні результати. Щоб виділити особливості, властиві тільки банківському аналізу, потрібно виходити із сутності процесів діяльності банку. Процес — це причинно обумовлена зміна подій, явищ, стан об'єкта відповідно до поставленої мети. Результати економічних процесів, які безпосередньо впливають на діяльність банку. Пізнання причинно-наслідкових зв'язків у діяльності банку дає змогу розкрити сутність економічних явищ і на цій основі дати об'єктивну оцінку досягнутим результатам, виявити резерви підвищення ефективності діяльності банку, обґрунтувати плани й управлінські рішення. Тільки розкривши причинно-наслідкові зв'язки різних сторін діяльності банку, можна досить швидко розрахувати, як зміняться основні фінансові показники, обґрунтувати будь-яке управлінське рішення, обчислити зміни суми прибутку, економічні нормативи банківської діяльності у разі зміни кон'юнктури різних ринків. Отже, особливістю аналізу банківської діяльності є дослідження причинно-наслідкових зв'язків економічних явищ і процесів, які прямо або опосередковано впливають на діяльність банку.

Обумовленість економічних явищ і процесів причинним зв'язком потребує від аналізу вивчення факторів, що викликають зміни тих чи інших показників. За допомогою аналізу встановлюються найсуттєвіші факторні показники, які впливають на зміни результатів діяльності банку. Виявлення і вимірювання взаємозв'язку між показниками, що аналізуються, забезпечує

комплексне, органічно взаємозв'язане дослідження роботи комерційного банку. Основними об'єктами аналізу банківської діяльності наступні:

1. показники прибутковості функціонування банку, що дають змогу судити про ефективність його роботи;
2. темпи зростання банку;
3. показники ліквідності й платоспроможності банку.

Така структура є узагальненою і в разі необхідності може бути деталізована. Отже, комплексний аналіз фінансового стану банку являє собою багатовимірне завдання. На рис. 1.1 показана система комплексного аналізу банківської діяльності сучасного комерційного банку, що включає аналіз власного капіталу, зобов'язань банку, аналіз активів, аналіз доходів і витрат банку, аналіз прибутку і рентабельності, аналіз ліквідності, аналіз банківських ризиків та аналіз фінансового стану банку.

До суб'єктів внутрішнього аналізу належать: інсайдери банку, банківські спеціалісти, менеджери різних рівнів управління, аналітики, внутрішні аудиторі та контролери, керівництво банку, консультанти, а до суб'єктів зовнішнього аналізу — аутсайдери банку й органи нагляду.

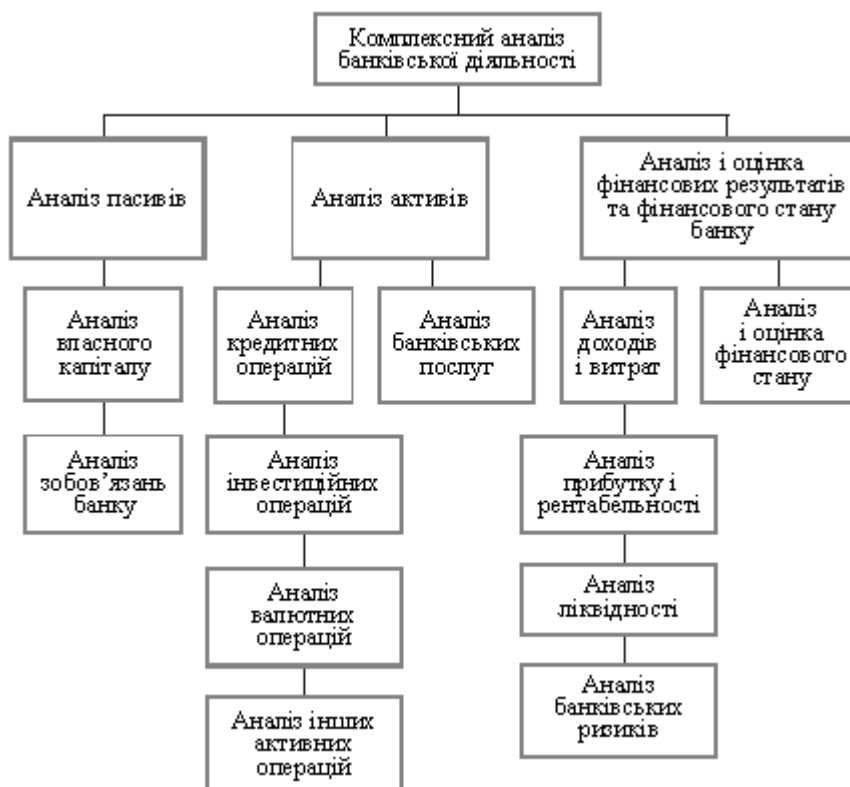

Рис. 1.1. Система комплексного аналізу банківської діяльності банку

Зміст і завдання аналізу банківської діяльності взаємопов'язане з наступними функціями

1. Обґрунтування поточних і перспективних планів. без глибокого комплексного аналізу результатів діяльності банку та обґрунтованих прогнозів, без вивчення закономірностей розвитку банку і виявлення недоліків і помилок не можна розробити науково обґрунтований план, вибрати варіант управлінського рішення.

2. Контроль за виконанням планів і управлінських рішень під час проведення активно-пасивних операцій. Деякі економісти принижують або зовсім заперечують цю функцію аналізу, вважаючи, що вона властива лише бухгалтерському обліку й контролю. безумовно, бухгалтерський облік виконує суттєві контрольні функції в момент реєстрації, узагальнення і систематизації інформації під час здійснення фінансових операцій. Контроль за дотриманням норми обов'язкового резервування залучених коштів, а також контроль відкритої валютної позиції банку). Саме тому необхідно підвищувати оперативність і дійовість аналізу банківської діяльності.

3. Пошук резервів підвищення ефективності функціонування банку на основі вивчення передового досвіду та досягнень науки і практики як одна з центральних функцій аналізу банківської діяльності.

4. Оцінка результатів діяльності комерційного банку і виконання накреслених планів, а також оцінка досягнутого рівня розвитку і використання наявних можливостей. Об'єктивна оцінка діяльності банку сприяє оперативному й ефективному управлінню з метою усунення виявлених відхилень.

5. Розроблення заходів щодо використання виявлених резервів у процесі функціонування банку сприяє підготовці рекомендацій, що дають змогу змінити (або коригувати) депозитно-кредитну політику банку з метою максимізації прибутку.

6. Аналіз банківської діяльності є системою спеціальних знань, пов'язаних із дослідженням тенденцій усебічного розвитку, науковим

обґрунтуванням планів і обґрунтуванням резервів підвищення ефективності фінансових показників діяльності банку.

1.2. Методи та прийоми аналізу банківської діяльності

В основі організації і проведення економічного аналізу в комерційному банку лежить загальна методика практичної аналітичної роботи, зміст якої засноване на теорії економічного аналізу. Однак сутність банку і специфіка його діяльності, як об'єкта дослідження, обумовлює деякі особливості методики економічного аналізу, проведеного в комерційному банку.

Виконуючи свої функції (кредитно-розрахункове, касове й інше обслуговування), комерційні банки взаємодіють зі своїми партнерами - підприємствами, установами, організаціями, громадянами й іншими суб'єктами ринкових відносин.

Найбільш яскравим прикладом взаємодій банку з партнерами можуть служити кредитні відносини, виникнення яких обумовлюється такими об'єктивними умовами, як:

- утворення вільних коштів у народному господарстві в результаті їхнього кругообігу;
- наявність суб'єкта банківської діяльності, що міг би акумулювати вільні засоби і надавати об'єктам підприємницької діяльності, що бідують у них, у виді позичок;
- наявність кредитоспроможних юридичних і фізичних осіб - ссудозаємщиків;
- наявність ефективних кредитуємих заходів (об'єктів).

Здійснення кредитних відносин жадає від банку проведення економічного аналізу не тільки власне своєї діяльності, а і діяльності своїх партнерів (в основному ссудозаємщиків, у числі яких можуть бути й інші банки). При цьому особливу увагу приділяють аналізу діяльності банків-ссудозаємщиків, тому що їхні кредитні відносини в сучасних кризових умовах загострюються,

міжбанківський кредит стає небезпечним і ризикованим. багато банків відмовляються від виконання своїх зобов'язань по гарантійних листах. Тому деякі банки створюють у себе аналітичні служби для проведення аналізу балансів і іншої звітності таких банків. Таким чином, комерційні банки проводять внутрішній і зовнішній економічний аналіз.

Внутрішній аналіз необхідний для керування діяльністю банку, зокрема , для обґрунтування бізнес-плану, оцінки його виконання, розкриття причинно-наслідкових зв'язків між чиненими банком операціями і кінцевим результатом - сформованими пасивами й активами, а так само прибутком, вишукування резервів можливого збільшення прибутку, оцінки стійкості фінансового положення банку, його платоспроможності.

Оцінка наявних можливостей банку дозволяє збалансувати їх з ринковими запитами, виробити основні програми розвитку і поведження банку на ринку, створити адекватну основу для прийняття правильних управлінських рішень.

Аналіз цих можливостей проводиться з урахуванням дії зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на діяльність банку. Спектр зовнішніх факторів функціонування банку дуже широкий і визначається спрямованістю господарської політики держави, заходами для керування і регулювання економіки, а так само контролюючою роллю Національного банку й органів банківського нагляду, кон'юнктурою ринку, конкуренцією і т.д..

Аналіз внутрішніх факторів діяльності банку будується на оцінці його фінансово-економічного положення, пропонованого переліку послуг, стратегічного поведження банку на ринку, рівня технічної оснащеності, кваліфікації персоналу, вивчення інформаційного забезпечення і якості маркетингової діяльності, а так само на аналізі організаційної структури банку. Зовнішній аналіз проводиться банком з моменту його створення і протягом усього періоду його функціонування. У процесі функціонування банку економічний аналіз служить для оцінки кредитоспроможності ссудозаємщиків, їх фінансовій стійкості і платоспроможності. Метою цього аналізу є

обґрунтування управлінського рішення при наданні кредитів з урахуванням мінімізації ризику.

Зовнішній економічний аналіз діяльності комерційних банків здійснюється також контролюючими органами, зокрема установами Національного банку.

У процесі комплексного аналізу банківської діяльності необхідно використовувати таку методику, яка найбільшою мірою сприятиме його ефективності. Під методикою проведення будь-якого аналізу слід розуміти сукупність способів, правил і заходів щодо найбільш доцільного виконання певної роботи. В аналізі банківської діяльності методика являє собою сукупність аналітичних способів і правил вивчення діяльності банку, спрямованих на дослідження різних об'єктів аналізу. Вони допомагають одержати найбільш повну оцінку фінансової стійкості та прибутковості банку, яка враховується його керівництвом у процесі прийняття управлінських рішень щодо вироблення подальшої стратегії розвитку банку.

Під методом у широкому значенні наука розуміє спосіб дослідження свого предмета. Методом аналізу банківської діяльності комерційного банку є комплексне органічно пов'язане дослідження діяльності комерційного банку з використанням статистичних, економіко-математичних, облікових та інших способів обробки інформації. Для проведення комплексного аналізу банківської діяльності використовуються такі методи:

1. Метод порівняння. Передбачає зіставлення невідомого (досліджуваного) явища, предметів із відомими, вивченими раніше, з метою визначення їх спільних рис або відмінностей. За допомогою цього методу визначаються загальне і специфічне в економічних явищах, вивчаються зміни досліджуваних об'єктів, тенденції і закономірності їх розвитку. В аналізі фінансової стійкості порівняння (як основний або допоміжний метод) використовують для вирішення всіх його завдань. Можна виділити такі найтипівіші ситуації, коли використовується порівняння та його цілі:

1. зіставлення планових і фактичних показників для оцінки ступеня виконання плану;

2. порівняння фактичних показників із показниками минулих років (звітних періодів) для визначення тенденцій розвитку як банку, так і економічних процесів, що впливають на його діяльність;

3. зіставлення показників банку, що аналізуються, з показниками інших банків-конкурентів для визначення позицій банку на фінансовому ринку за різними показниками фінансової діяльності;

4. зіставлення паралельних динамічних рядів для вивчення взаємозв'язків досліджуваних показників; наприклад, паралельний аналіз динаміки доходів і витрат дає можливість виявити, чи забезпечується перевищення доходів над витратами, що позитивно впливає на прибутковість банку;

5. зіставлення різних варіантів управлінських рішень із метою вибору оптимального; наприклад, установлюючи процентну ставку за депозитами населення, вибирають такий її рівень, який забезпечив би необхідний обсяг даного виду банківського ресурсу з урахуванням наявності достатніх можливостей для обслуговування вкладників;

6. зіставлення результатів діяльності до і після впровадження якогось нововведення; наприклад, витрати коштів на придбання (будівництво) офісу банку в центрі міста можуть компенсуватися залученням солідних клієнтів, що забезпечить банку збільшення залишків на розрахункових рахунках.

2. Метод приведення показників до порівнянного вигляду. Щоб згрупувати усі видані банком кредити, необхідно привести їх суми до порівнянного вигляду;

3. Метод використання абсолютних і відносних показників. Абсолютні показники характеризують кількісні розміри наданих кредитів, залучених коштів, капіталу банку та ін., а відносні відбивають співвідношення певних абсолютних показників. Відносні показники виражаються у формі коефіцієнтів (за базу взято 1) або відсотків (за базу взято 100).

4. Метод групувань дає змогу через систематизацію даних балансу розібратися в сутності аналізованих явищ і процесів. Під час аналізу банківської діяльності застосовуються різні угруповання рахунків балансу, а

саме: власних і залучених коштів, довго- і короткострокових кредитів, термінів активно-пасивних операцій (для розрахунку показників ліквідності), видів доходів, витрат і прибутків. Статті можуть бути згруповані також за ступенем ліквідності, економічної сутності банківських операцій, рівнем прибутковості (за активом) і вартості (за пасивом).

5. балансовий метод слугує головним способом для визначення співвідношень, пропорцій двох груп взаємозалежних та урівноважених економічних показників, підсумки яких мають бути тотожними. Цей метод допомагає зрозуміти економічний зміст функціонування банку. Правильно розуміючи («читаючи») баланс банку, можна охарактеризувати його поточний фінансовий стан (через показники платоспроможності і ліквідності), а також ефективність активно-пасивних операцій (через показники прибутковості).

6. Графічний метод. Графіки є масштабним зображенням показників за допомогою геометричних знаків (ліній, прямокутників, кіл) або умовних художніх фігур і мають велике ілюстративне значення. Завдяки їм досліджуваний матеріал стає зрозумілішим.

7. Метод табличного відображення аналітичних даних. Результати аналізу звичайно подаються у вигляді таблиць. При виєористанні таблиць легше простежуються зв'язки між досліджуваними показниками.

Внаслідок істотних змін на фінансовому ринку зростає значення аналізу банківської діяльності як для самого банку, так і для його ділових партнерів, клієнтів, акціонерів і держави в цілому. Регулярне проведення аналізу діяльності банком дозволяє ефективно управляти активними і пасивними операціями, що сприяє максимізації прибутку і забезпеченню стабільного фінансового стану.

Це особливо важливо в сучасних умовах, коли загострилося суперництво банків і небанківських фінансово-кредитних установ, що виконують різні операції по залученню вільних грошових ресурсів підприємств і населення.

Предметом аналізу банківської діяльності є причинно-наслідкові зв'язки економічних явищ і процесів, які прямо або непрямо впливають на діяльність банку [54, с. 135].

Основними об'єктами аналізу банківської діяльності є :

Заходи щодо формування капіталу банку, а також його структура;

Показники прибутковості функціонування банку, що дозволяють судити про ефективність його роботи;

Показники ліквідності і платоспроможності банку, що характеризують його фінансову стійкість;

Темпи росту показників діяльності банку;

Різні ризики, що впливають на діяльність банку.

Методом аналізу банківської діяльності є комплексне органічно пов'язане дослідження діяльності комерційного банку з використанням статистичних, економіко-математичних, облікових та інших способів обробки інформації.

Для проведення аналізу банківської діяльності використовують наступні методи [54, с. 126]:

1. Метод приведення показників у порівняльний вигляд.

2. Метод використання абсолютних і відносних показників. Абсолютні показники характеризують кількісні розміри наданих кредитів, залучених коштів, капіталу банку тощо, а відносні відображають співвідношення будь-яких абсолютних показників шляхом одного на інший. Відносні показники виражаються в формі коефіцієнтів або відсотків.

3. Метод групувань. Дозволяє шляхом систематизації даних балансу розібратися в сутності явищ і процесів, що аналізуються.

4. балансовий метод. Служить головним способом для відображення співвідношень, пропорцій двох груп взаємозалежних і врівноважених економічних показників, підсумки яких повинні бути тотожними.

5. Графічний метод.

6. Метод табличного відображення аналітичних даних.

Аналітичне дослідження , його результати та їх використання в банківському менеджменті повинні відповідати визначеним принципам (вимогам), що накладають свій відбиток на це дослідження і повинні обов'язково виконувати при організації. Проведенні і практичному

використанні результатів аналізу банківської діяльності. Наведемо основні з цих принципів.

1. Аналіз повинен базуватися на державному підході при оцінці економічних явищ і прогнозуванні основних показників розвитку банку.
2. Аналіз повинен мати науковий характер.
3. Аналіз має бути комплексним.
4. Забезпечення системного підходу до аналізу.
5. Аналіз повинен бути об'єктивним, конкретним, точним, тобто базуватися на достовірній інформації.
6. Аналіз має бути дієвим тобто активно впливати на діяльність банку, вчасно виявляти недоліки і резерви підвищення ефективності.
7. Аналіз повинен проводитися за планом і систематично.
8. Аналіз має бути оперативним.
9. Демократизм.
10. Аналіз повинен бути ефективним, тобто його результати повинні служити для керівництва банку інформаційною базою для прийняття управлінських рішень з оптимізації функціонування банку.

Проведення аналізу банківської діяльності на основі перерахованих принципів істотно збільшує його ефективність і результати фінансової діяльності банку.

Для проведення аналізу банківської діяльності необхідно мати аналітичні матеріали, що дозволяють одержати достовірну, повну і всебічну інформацію про банк. До такої інформації належать баланс банку і звіт про прибутки і збитки.

Баланс комерційного банку – це бухгалтерський баланс, у якому відображається стан власних, залучених і позичених коштів, баланс банківських операцій, включаючи операції з цінними паперами. баланс банку характеризує в грошовому вираженні стан ресурсів комерційних банків, джерела їх формування і направлення використання, а також фінансові результати банків на початок та кінець звітного періоду. баланс банку виступає основним документом бухгалтерської звітності, якій відображає суми залишків всіх

лицьових рахунків аналітичного обліку, розташованих у порядку зростання їх номерів.

Для одержання об'єктивних результатів, що сприяють підвищенню ефективності функціонування банку. Аналіз банківської діяльності доцільно поділяють на етапи [58, с. 234]:

I. Уточнюються об'єкти, мета і задачі аналізу, складається план аналітичної роботи.

II. Розробляється система різних показників, за допомогою яких характеризується об'єкт аналізу.

III. Збирається і готується до аналізу необхідна інформація (перевіряється її точність, приводиться в порівняний вигляд тощо).

IV. Зібрана інформація детально аналізується різними методами економічного аналізу фінансової стійкості.

V. Виявляються відхилення фактично отриманих результатів від планових або нормативних, а також причини цих відхилень і можливість їх усунення.

VI. На підставі результатів аналізу, пропонуються рекомендації з удосконалення управління активно-пасивними операціями .

Комплексний аналіз фінансового стану банку представляє собою багатомірну задачу. На рис. 1.2 показана система комплексного аналізу банківської діяльності сучасного комерційного банку, що включає оцінку фінансово-економічної ситуації в країні, аналіз власних, залучених і позичених коштів, аналіз активів, доходів, витрат та прибутковості, аналіз ліквідності і платоспроможності, банківських ризиків, аналіз дотримання економічних нормативів, аналіз економічного становища позичальників, оцінку бізнес-плану банку, інтегровану оцінку фінансової стійкості.

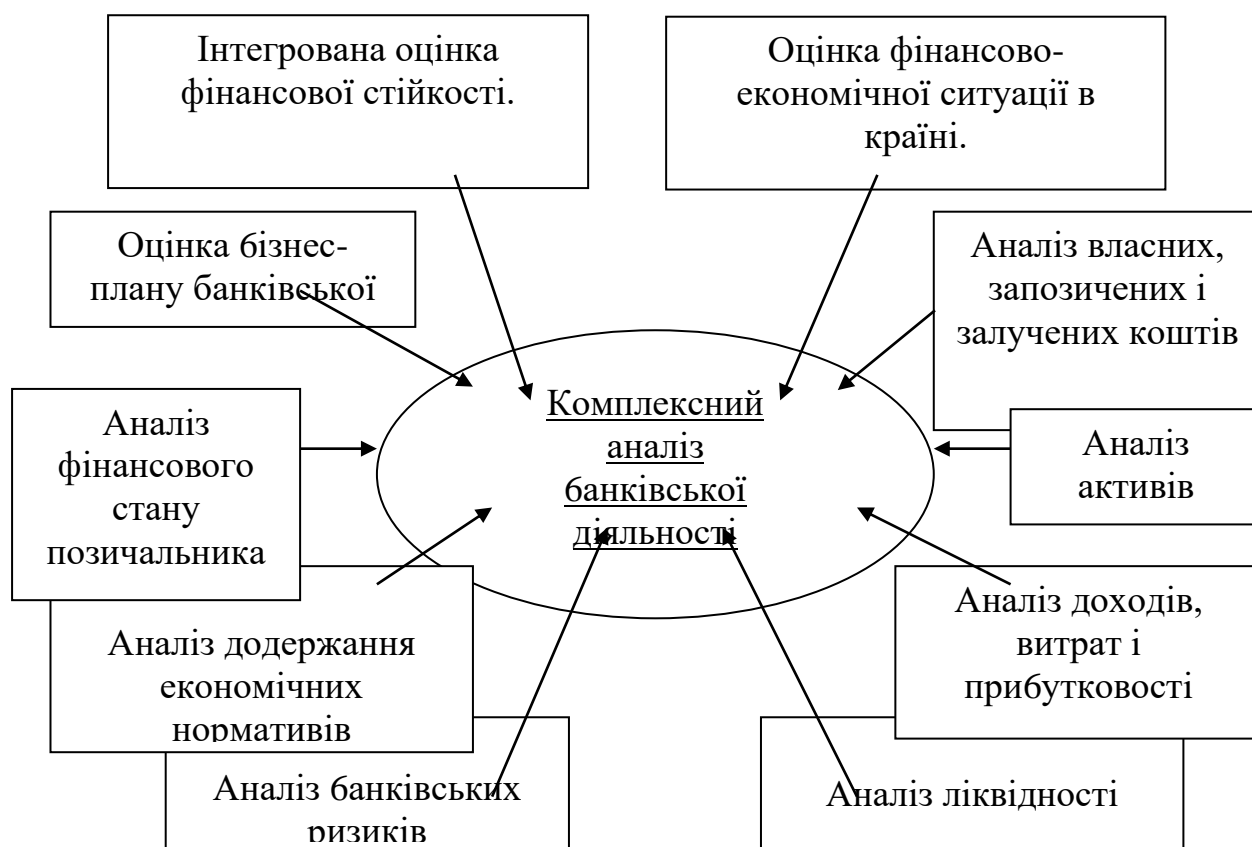

Рис. 1.2. Система комплексного аналізу банківської діяльності комерційного банку

В зарубіжній економічній літературі широко використовується метод аналізу «SWOT» (S- strong (сильний), W- weak (слабкий), O- opportunities (задовільний), T- threat (загрозливий)), який дозволяє виявити сильні і слабкі сторони діяльності банку, його потенційні можливості і ризики в роботі. Наприклад, Англійський банк звертає особливу увагу на такі два фактори у балансових звітах:

1. Стійкість - як відношення ресурсів власного (або в цілому акціонерного) капіталу до поточних фінансових зобов'язань (що прирівнюються до депозитів). Якщо банк бажає підвищити обсяг кредитування, то обмеження коефіцієнта, який відображає згадане вище відношення, неминуче підвищить рівень залучення, тобто використання депозитів для збільшення кредитування. Адже таке обмеження змусить банк або звертатися

до акціонерів за фондами, або підвищувати доходність фондів, що збільшують його фінансові ресурси.

2. Процент ризикового капіталу- як відношення ресурсів капіталу до суми всіх інвестованих активів (наприклад, позик, гарантій тощо), помноженої на специфічний для кожного класу активів коефіцієнт ризику. Обмеження на процент ризикового капіталу втримує банки від гарантій щодо високоризикового бізнесу, якщо ці банки не мають адекватних ресурсів для покриття втрат. Банк повинен забезпечувати віддачу і доходність стосовно кожного класу ризику, який він гарантував, і адекватно покривати всі збитки щодо нього. Це базовий принцип співвідношення ризику і винагороди.

Дуже чітко це виражає таке положення одного із циркулярів Англійського банку: «Достатні надходження необхідні як для першочергового захисту від збитків, так і як джерело нового капіталу, що дає змогу нарощувати бізнес» [66, с. 126].

Різні аспекти, що характеризують фінансову стійкість банку, нині стають об'єктом державного регулювання і в нашій країні. Система визначення узагальнюючої оцінки (рейтингу) фінансового стану комерційного банку включає такі складові:

1. Достатність капіталу- оцінка розміру капіталу банку з точки зору його достатності для захисту інтересів вкладників та підтримання платоспроможності.

2. Якість управління (менеджменту)- оцінка методів управління банком із точки зору ефективності діяльності, встановлення порядку роботи, методів контролю, дотримання існуючих нормативних актів та чинного законодавства. Якість активів - спроможність забезпечити повернення активів, аналіз позабалансових рахунків, а також вплив наданих проблемних кредитів на загальний фінансовий стан банку.

3. Доходність- оцінка банку з точки зору достатності його доходів для перспективи розвитку.

4. Ліквідність- спроможність банку виконати як звичайні, так і непередбачені зобов'язання.

Перераховані пункти істотною мірою визначають надійність комерційних банків для його партнерів. Деякі спеціалісти звертають увагу на складність однозначної й об'єктивної оцінки надійності комерційного банку: «...Складність полягає не лише в тому, що відсутня в достатньому обсязі необхідна інформація, але також і в тому, що немає обґрунтованої методики зведення цілого ряду різнорідних одиничних показників в один загальний інтегральний показник. У підсумку все це призводить до дуже приблизних висновків про фінансовий стан кредитного закладу...» [35, с. 99]. В Україні така методика поки що відсутня.

У світовій практиці існує багато методик для визначення рейтингу банків. Різні методики застосовуються в різних економічних умовах. За ринкової моделі економіки рейтинг комерційних банків більшою мірою впливає на ринкову ціну акцій банку.

У країнах з нестабільною економікою, де ще не закінчена перебудова юридичної бази, рейтинг для вкладника засвідчує надійність комерційного банку. Класичний варіант системи «CAMEL» удосконалюється. На Заході створено систему «CAMELS», де S- чутливість фінансового ринку до багатьох факторів, серед яких:

- інфляція;
- зміна вартості капіталу;
- страховий ризик;
- вплив на коливання валютних курсів;
- ризик, пов'язаний із торговою діяльністю;
- ризик міжнародних операцій та інші.

більшість країн рейтинг комерційних банків визначає за системою «CAMEL», яка отримала визнання за роки свого існування. Але вона зручна в основному для службового користування, оскільки містить ряд показників конфіденційного характеру. А для опублікування у відкритих виданнях використовуються рейтинги за методами В. Кромонава, А.Альтмана та інші.

Існуюча ж , наприклад, у Росії методика складання рейтингу комерційних банків часто зводиться до використання грошових коефіцієнтів:

A_i - генеральний коефіцієнт надійності, що дорівнює відношенню капіталу банку до працюючих активів (ступінь забезпеченості ризикових вкладень банку його власним капіталом);

B_i - коефіцієнт миттєвої ліквідності, який дорівнює відношенню ліквідних активів банку до його зобов'язань до запитання (використання клієнтських грошей у вигляді власних кредитних ресурсів);

C_i - крос-коефіцієнт, що вказує на відношення всіх зобов'язань банку до виданих кредитів;

D_i - генеральний коефіцієнт ліквідності, який дорівнює відношенню ліквідності активів до «захищеного капіталу» (нерухомістю й цінностями) до сумарних зобов'язань банку, що дає змогу банку при поверненні виданих позик задовольнити вимоги кредиторів у прийнятні строки;

E_i - коефіцієнт захищеності капіталу, що дорівнює відношенню «захищеного капіталу» до всього власного капіталу і показує, яку частку своїх активів банк вкладає у нерухомість, цінності та устаткування;

F_i - коефіцієнт фондової капіталізації прибутку, який вказує на відношення власних ресурсів банку до грошей, що внесли засновники.

Для складання загальної формули надійності комерційних банків експертно вводяться декілька коригуючих коефіцієнтів і питома вага самих коефіцієнтів A_i , B_i , C_i , D_i та F_i , що визначені на основі експертних оцінок.

Отже, загальна формула надійності буде така:

$$R=0.45A_i+0.2B_i+0.1(0.33C_i)+0.1D_i+0.05E_i+0.1(0.33F_i) \times 3.$$

На погляд спеціалістів методика, що побудована на основі експертних співвідношень, не може забезпечувати достовірної оцінки рейтингу комерційних банків. У ряді випадків рейтинг визначається ще простіше: на основі активів балансу-нетто або на основі величин їх власного капіталу чи обсягу прибутку. Але при визначенні рейтингу показник величин активів як основний коефіцієнт використовувати недоцільно, тому що нерідко комерційні банки його штучно завищують. Неможливо також точно врахувати операції щодо взаємного кредитування, що використовуються з метою формального збільшення суми балансу.

Кількість власних коштів дещо об'єктивніше може охарактеризувати потенційні можливості комерційного банку на фінансовому ринку. Однак, на наш погляд, наявність власних грошей, якщо не враховувати їх зв'язку, наприклад, із прибутком, також не забезпечує достовірної інформації про рейтинг комерційних банків.

Значною мірою про це свідчить розмір капіталу комерційних банків. Капітал банку є регулятором його діяльності, завдяки якій держава через НБУ встановлює норми економічної поведінки, що оберігають банк від фінансової нестійкості та надмірних ризиків. Як справедливо зазначають деякі аналітики, «до числа найсерйозніших проблем у банківській діяльності належить визначення достатності власного капіталу банку». Складність такого розрахунку полягає в обчисленні не абсолютної, а відносної величини достатності капіталу, завдяки якій забезпечується контроль за якістю управління і фінансовою стійкістю банку. Світова банківська практика виробила унікальний метод, що обґрунтовує доцільність ув'язки суми капіталу з рівнем ризику активних операцій банку. Цей зв'язок, зумовлений здатністю капіталу компенсувати втрати, виражається формулою (коефіцієнтом) Кука:

рівень достатності капіталу банку = $\frac{\text{обсяг власного капіталу банку}}{\text{сумарний обсяг активів, зважений з урахуванням ризику}}$, або $\frac{\text{обсяг власного капіталу}}{\text{сумарний обсяг потенційних втрат, кредитів, інвестицій та інших вкладень, скоригованих (помножених) на індивідуальні вагові категорії ризиків}}$

Встановлення країнами індивідуальних норм достатності банківського капіталу не забезпечує стабільності міжнародної фінансової системи і справедливої конкуренції. З метою зближення регулюючих норм і вимог до банківського капіталу у 1988 році базельський комітет за участю 12 економічно розвинутих країн затвердив положення, згідно з яким власний капітал банку не може бути меншим 8% від скоригованих за ризиком активів, тобто на кожні 100 гр.од. потенційних втрат банк повинен мати 8 од. власного капіталу. При дефіциті капіталу банк може пристосовуватися до нормативних вимог трьома способами:

- збільшити капітал;

- скоротити активи;
- змінити структуру активів (знизивши частку високоризикових вкладень).

Аналізуючи рівень фінансової стійкості банку, особливо важливо правильно вибрати необхідні аналітичні показники. Залишається предметом наукових дискусій корисність показника, що характеризує відношення залучених засобів (зобов'язань банку) до власного капіталу (тобто його платоспроможності). Не слід наділяти його універсальною здатністю оцінювати економічну незалежність, надійність і ліквідність банку. Поліпшення зазначених показників прямо не коригується зі зниженням припливу залучених засобів. Навіть за умови ізоляції від грошово-кредитного ринку і залучення депозитів в обсязі, меншому або навіть рівному капіталу, не можна виключити можливість різкого зменшення фінансової стійкості банку і його банкрутства.

Об'єктивну оцінку фінансової стійкості банку, на наш погляд, можна зробити лише на основі аналізу розміщення залучених засобів, здатності активів приносити доходність і підтримувати ліквідність. Відношення ж обсягу позичкових засобів до власного капіталу характеризує інший бік діяльності банку - рівень його активності в акумуляції тимчасово вільних засобів, що є для банку основним джерелом його кредитної та інвестиційної діяльності. Оптимальний обсяг залучених банком ресурсів визначається безпекою і доходністю їх розміщення, рівень яких через норматив достатності капіталу характеризується зваженими (з урахуванням ризику) активами. При зниженні якості кредитів та інших активів, що обертаються на ринку, банк змушений обмежувати приплив депозитів до рівня, адекватного їх реальній ефективності.

Комплексний аналіз ролі банківського капіталу охоплює і питання оцінки його рентабельності. Ключовим показником, що дістав у світовій практиці назву ROE, є відношення чистого (після оподаткування) прибутку банку до власного (акціонерного) капіталу. Одержаний коефіцієнт у розкладеному на частини вигляді виражає собою результат множення показника прибутковості сукупних активів (ROA) на мультиплікатор власного капіталу банку, тобто :

$$\text{чистий прибуток (доходи-витрати-податки) / власний капітал} =$$

= чистий прибуток/сукупні активи*сукупні активи/власний капітал

Показник ROE відображає фундаментальну залежність між прибутковістю й ризиковістю, він найчутливіший до джерел формування ресурсів банку і залежить від того, яких засобів банк використовує в обороті більше - власних чи позичкових. Навіть банк із низькою нормою одержання прибутку з активів може досягти високої рентабельності власних засобів за рахунок зростання мультиплікатора капіталу, гранична величина якого визначається керівними менеджерами банку. Розбивка показника ROE на його складові - це прийом, який дає широкий вибір напрямів для аналізу обсягу й вартості припливу фінансових засобів, активів, які приносять доходи, витрат на утримання апарату управління та інших затрат, що впливають на обсяг і норму прибутку - головних факторів фінансової стійкості комерційного банку й збільшення його капіталу.

У Великобританії, наприклад, контроль над банківською діяльністю залишається менш формальним і строгим, ніж в інших країнах. Прикладом іншої ситуації є США, де протягом багатьох років склалася розгалужена бюрократична система контролю і регулювання банків як на федеральному рівні, так і на рівні окремих штатів. Регулювання банків в цій країні переслідує дві цілі:

- забезпечення стійкості і запобігання крахам банків;
- обмеження концентрації капіталу в руках небагатьох кредитних установ і недопущення монопольного контролю над банківським ринком.

Для запобігання кризових ситуацій, які тягнуть за собою ланцюгову реакцію банківських крахів, в США здійснюються два типи регулювання. По-перше, законодавчо обмежуються операції, які для банку небезпечні підвищенням ризику і зниженням ліквідності (наприклад, встановлюється гранична величина кредиту одному позичальнику). По-друге, з метою запобігання небезпеки масового вилучення вкладниками депозитів і виникнення паніки на грошовому ринку в 1934 році була заснована загальнонаціональна система страхування депозитів.

Загальне соціально-економічне і політичне становище на Україні призвело до крайньої нестійкості на фінансовому ринку, становище ускладнилось тим, що зростаюча неспроможність комерційних банків здійснювати платежі, видавати довгострокові кредити для розвитку реального капіталу незворотно відобразиться на платоспроможності підприємств і спровокує подальший спад виробництва. У стані економічного спаду комерційні банки працюють з підвищеним ризиком. Про це свідчать найпоширеніші причини банкрутства банків:

- невдалі пошуки учасників нового капіталу;
- надання «поганих» кредитів;
- невдала торгівля заставними цінними паперами;
- операції по торгівлі облігаціями;
- корупція в рядах вищого менеджменту;
- некваліфіковане керівництво, яке не вміє вчасно розпізнати ризик втрати активів, зростання банківських видатків;
- перевищення пропозиції над попитом;
- неякісний аналіз інформації про ситуацію на фінансовому ринку і клієнтах банку.

Особливість банківського бізнесу пов'язана з високим ризиком, керуванням ризиками. банки працюють у сфері керованого ризику.

1.3. Види аналізу банківської діяльності

За суб'єктами (користувачами) розрізняють аналіз: внутрішній, тобто для внутрішнього користування (результати аналізу являють собою комерційну і банківську таємницю) і зовнішній.

За охопленням об'єктів, що досліджуються, розрізняють такі види аналізу: 1) суцільний, коли досліджуються всі об'єкти для визначення всебічного фінансового стану банку; 2) вибірковий, коли вибирається один або кілька об'єктів дослідження для їх подальшого глибокого аналізу.

Залежно від мети і характеру аналізу розрізняють такі його види:

1. Оперативний — проводиться відразу після певної операції або у випадку зміни ситуації за короткий проміжок часу (добу, декаду тощо); здійснюється у процесі поточної роботи банку для оцінки дотримання нормативів ліквідності, норми обов'язкового резервування.

2. Перспективний — застосовується для прогнозування основних фінансових показників (капіталу, валюти балансу, обсягу кредитно-інвестиційного портфеля тощо) і результатів фінансової діяльності.

Залежно від об'єкта дослідження аналіз банківської діяльності поділяється на такі види:

1. Функціональний — дає змогу виявити спеціалізацію діяльності комерційного банку, його місце в системі розподілу банківських послуг, форми і перспективи взаємодії з іншими контрагентами системи, а також оцінити ефективність і доцільність функцій, виконуваних банком. У результаті такого аналізу виявляються можливості підвищення прибутковості і ліквідності банківських операцій завдяки виключенню неефективних (одночасно з'ясовується ступінь надійності і конкурентоспроможності банку).

2. Структурний — проводиться за видами банківських операцій і дає змогу визначити склад і питому вагу економічних контрагентів за активними і пасивними операціями, а також структуру доходів, витрат і прибутку банку.

3. Операційно-вартісний — завдяки цьому аналізу розширюється уявлення про прибутковість банку, вартість і рентабельність (або збитковість) конкретних операцій. Він дає змогу оцінити значення кожного виду операцій у формуванні прибутку банку і розробити основні напрями депозитно-кредитної політики за кожним контрагентом з метою максимізації прибутку.

Макроекономічний аналіз банку як одного з учасників фінансового ринку дає змогу визначити масштабність активно-пасивних операцій і банківського прибутку конкретного банку в загальному обсязі банківської системи країни, а також рівень участі комерційного банку або групи банків у формуванні грошової маси, розподілі банківських послуг, регіональному розподілі кредитних ресурсів. Аналіз масштабності активно-пасивних операцій здійснюється через порівняння масштабів конкретних видів операцій із

середніми або абсолютними (максимальними і мінімальними) значеннями аналогічних показників по банківській системі в цілому.

Аналітичне дослідження, його результати та їх використання в банківському менеджменті мають відповідати певним принципам (вимогам), які накладають свій відбиток на це дослідження і яких повинні обов'язково дотримуватися у процесі організації і проведення аналізу банківської діяльності. Розглянемо основні з цих принципів:

1. Урахування специфіки тієї країни, де функціонує банк, зокрема, її законодавства, нормативних вимог центрального банку, основних напрямів грошово-кредитної політики уряду.
2. Науковий характер, тобто аналіз має базуватися на комплексному науковому підході (використання передового досвіду, новітніх методів досліджень та ін.).
3. Комплексність, тобто аналіз повинен охоплювати всі сторони діяльності банку, щоб з'ясувати його фінансовий стан і виробити необхідні заходи для поліпшення його функціонування.
4. Забезпечення системного підходу до аналізу. При цьому кожний досліджуваний об'єкт розглядається як складна динамічна система елементів, певним способом пов'язаних між собою і з зовнішнім середовищем.
5. Дієвість, тобто аналіз повинен ефективно впливати на діяльність банку; з його допомогою керівництво може вчасно виявляти недоліки, а також попереджати виникнення їх у майбутньому. Результати аналізу мають служити для керівництва банку інформаційною базою для прийняття управлінських рішень з оптимізації функціонування банку.
6. Проведення аналізу за планом і систематично. Для цього необхідно організувати в банку окремий підрозділ (департамент), що безпосередньо здійснює аналіз його діяльності, з чітким розподілом обов'язків серед співробітників.
7. Демократизм. Участь в аналізі широкого кола співробітників банку забезпечує істотне підвищення його ефективності.

Для одержання об'єктивних результатів, які сприяють підвищенню ефективності функціонування банку, у комплексному аналізі банківської діяльності доцільно виділити такі етапи його проведення:

1. уточнюються об'єкти, мета і завдання аналізу, складається план аналітичної роботи;
2. розробляється система різних показників, за допомогою яких характеризується об'єкт аналізу;
3. збирається і підготовлюється до аналізу необхідна інформація (перевіряється її точність, приводиться до порівнянного вигляду та ін.);
4. зібрана інформація детально аналізується різними методами економічного аналізу банківської діяльності;
5. виявляються відхилення фактично отриманих результатів від планових;

Для проведення комплексного аналізу банківської діяльності необхідно мати аналітичні матеріали, що дають змогу одержати достовірну, повну і всебічну інформацію про банк (його фінансовий стан і результати діяльності). До такої інформації відносять насамперед баланс банку і звіт про прибутки і збитки.

баланс комерційного банку — це бухгалтерський баланс, у якому відбивається стан власних, залучених і позичених коштів банку, банківських операцій, включаючи операції з цінними паперами.

баланси комерційних банків є головною частиною їх звітності. Аналіз балансів дає змогу контролювати ліквідність банків, здійснювати управління фінансовою стійкістю. Керівництво банку, використовуючи звіти інших банків, знайомиться зі станом їхніх справ під час установа кореспондентських відносин, надання міжбанківських кредитів та ін. баланси банків будуються за уніфікованою формою. Ступінь деталізації операцій обмежена комерційною таємницею, характерною для практики комерційних банків, що функціонують в умовах конкуренції. Звичайно, в балансах не виділяються сумнівні та збиткові операції, а також страхові резерви, використовувані для їх покриття. Одночасно

мають бути забезпечені достовірність і наочність балансу, щоб не підірвати конкурентоспроможності банків і зберегти довіру до них.

Оперативність банківського балансу виявляється в його щоденному впорядкуванні. Банківський баланс є джерелом конкретної інформації про наявність коштів і платоспроможність клієнтів банку, про кредитні ресурси та їх розміщення, надійність і стійкість самого банку.

Рахунки номенклатури балансу банків поділяються на балансові і позабалансові. Балансові рахунки бувають пасивними й активними. Кошти на пасивних рахунках є ресурсами банку для кредитування і здійснення інших банківських операцій. Заборгованість на активних рахунках показує використання (напрямок) цих ресурсів. У пасивних рахунках відбиваються фонди банку, кошти підприємств, організацій і фізичних осіб, доходи державного бюджету, депозити, кошти в розрахунках, прибуток банку, кредиторська заборгованість, інші пасиви і залучені кошти, включаючи суми рефінансування, отримані від інших банків. В активних рахунках ураховуються готівка в касах банку, коротко- і довгострокові кредити, витрати державного бюджету, витрати на капітальні вкладення, дебіторська заборгованість, а також інші активні й відвернені кошти.

На позабалансових рахунках відбивається рух цінностей і документів, що надходять в установи банків на зберігання, інкасо або комісію. Сюди відносять також знаки оплати державного збору, бланки суворої звітності, бланки акцій, акції за дорученням і на зберігання, а також інші документи і цінності.

Під час групування статей балансу, беручи до уваги ступінь ліквідності, виділяють такі активи:

- а) касові (готівка, кореспондентський рахунок у НБУ), кошти на рахунках в інших комерційних банківської установих; статті даного розділу відбивають «первинні резерви» з погляду ліквідності;
- б) кредити, видані підприємствам, організаціям, індивідуальним позичальникам (орендарям, селянським господарствам та ін.), іншим комерційним банківської установим; ці активи балансу належать до малоліквідних вкладень;

З погляду економічної сутності банківських операцій статті балансу групуються в такий спосіб: міжбанківські операції, які в активі й пасиві охоплюють усі операції з банківської установими;

баланси комерційних банків визначення показників їх ліквідності, управління банківськими ресурсами, аналізу банківського прибутку. У ринкових умовах баланс комерційного банку є засобом не тільки бухгалтерської звітності, а й комерційної інформації банківського менеджменту, а також своєрідною рекламою для потенційних клієнтів, що прагнуть на професійному рівні розібратися в діяльності банку.

Результати діяльності комерційних банків, усі здійснені витрати й отримані доходи в минулому звітному періоді враховуються у звіті про прибутки і збитки, що відбиває різні види доходів і витрат за операціями банку. У дохідній частині звіту виділяються проценти, отримані за кредитами, наданими юридичним і фізичним особам, урядовим інституціям; за міжбанківськими кредитами; за дисконтними і заставними операціями із векселями;

Серед інших доходів, що мають невелику питому вагу в загальній сумі доходів банку, відзначимо відшкодування клієнтами поштових, телеграфних та інших витрат банку; доходи за інкасацію грошового виторгу; пені; отримані штрафи.

Після відрахування податку з прибутку залишається прибуток до розподілу (чистий прибуток), розміри якого показують фінансовий результат роботи банку за звітний період. Саме чистий прибуток підлягає розподілу в різні фонди, який вирішується зборами акціонерів банку.

Для аналізу банківської діяльності важливим джерелом інформації є також дані рахунків аналітичного обліку, кредитних справ, що дають змогу деталізувати (розшифрувати) певні балансові рахунки.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

2.1. Значення, завдання та інформаційне забезпечення аналізу діяльності банку

Фінансовий стан банку характеризується такими показниками, як доходи, витрати, прибуток (збиток) — різниця між доходами і витратами, чистий прибуток — після сплати податку. З метою виявлення резервів зростання прибутковості банківської діяльності як джерела формування банківського капіталу, що забезпечує стабільність фінансового стану банку, здійснюється комплексний аналіз його доходів і витрат.

Тому сьогодні актуальним є розроблення методів оцінки, зіставлення та відбору даних, що характеризують результативність діяльності банку, отриманих із різних джерел. Для інформаційного забезпечення аналізу доходів і витрат можна використовувати всі види директивної, нормативної, облікової, фінансової, статистичної, довідкової та методичної інформації.

Відповідно до законів України «Про Національний банк України» (1999) та «Про банки та банківську діяльність» (2000) фінансова звітність банків складається на підставі Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженої Постановою НБУ. До складу банківської звітності належать: балансовий звіт, звіт про фінансові результати, а також ряд додатків до цих звітів, у яких наведена інформація про структуру активів, зобов'язань та власних коштів банку, ризику, якість кредитного портфеля, а також про інші показники, які є дуже важливими для характеристики фінансового стану банку. Наявність таких додатків дає змогу відобразити звітність українських банків на рівні міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та звітності. Завдяки цьому фінансова звітність задовольняє вимоги користувачів інформації поза банком (акціонерів, клієнтів та партнерів банку, НБУ, фінансових органів тощо). Взаємозв'язок між балансом та звітом про фінансові результати проявляється в тому, що активи балансу генерують основну частину

операційних доходів, а пасиви — операційних витрат, на аналізі яких ґрунтується оцінювання ефективності банківської діяльності. Для більш детального аналізу фінансових результатів діяльності банку.

Згідно з вимогами нормативних актів НБУ призначенням фінансової звітності банків є створення бази даних, яка відображає різні напрями банківської діяльності.

Статті звіту про фінансові результати містять інформацію за такими напрямками:

- процентні доходи і витрати включають доходи за кредитами чи депозитами, за цінними паперами на продаж і за борговими цінними паперами та іншими процентними фінансовими інструментами або витрати, пов'язані з ними;

- комісійні доходи і витрати включають доходи від операцій, пов'язаних із веденням рахунків та касовим обслуговуванням, з іноземною валютою та банківськими металами, від інших наданих або отриманих послуг, або витрати, що стосуються зазначених операцій;

- дивідендний дохід від цінних паперів, які обліковуються в третьому класі Плану рахунків бухгалтерського обліку (цінні папери на продаж та інвестиційні цінні папери — аналітичний рахунок балансовий 6300);

- загальноадміністративні витрати містять витрати на утримання та експлуатацію основних засобів, нематеріальних активів, амортизацію, збиток від продажу основних засобів, операційний лізинг, витрати на охорону, сплату обов'язкових платежів (крім податку на прибуток) та ін.;

- витрати на персонал містять заробітну плату, витрати на соціальне забезпечення, обов'язкові нарахування премії, винагороди тощо; окремою статтею відображається середня кількість працівників банку протягом року;

- витрати на безнадійні та сумнівні борги;

- непередбачені доходи і витрати включають доходи або витрати, які не є регулярними, включаючи прибутковий податок на них.

Найважливішим принципом міжнародних стандартів обліку та звітності є принцип відкритості (транспарентності). Відповідно до нормативних актів

Національний банк України встановив порядок публікацій комерційними банківською установими у засобах масової інформації звітності про свою діяльність та надання її до НБУ. Передбачається послідовне розширення складу даних, що оприлюднюються банківською установими, та підвищення їх достовірності.

Для отримання більш ґрунтовної оцінки фінансового стану банку рекомендовано проаналізувати не тільки баланс та матеріали звітності самого банку, можливості фінансового аналізу ширші, коли вони базуються на побудові різного виду моделей, узагальнюючих характеристик структури та динаміки. Що стосується кожного розділу балансу та звіту про фінансові результати, то мають бути розраховані:

- відносні величини, які характеризують частку окремих статей у загальному обсязі групи напрямів, що аналізується;
- показники динаміки (абсолютний приріст, темпи зростання, темпи приросту);
- показники структурних зрушень, зокрема квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень та індекс відмінності.

Оцінка фінансового стану банку базується на аналізі доходів і витрат базується на таких показниках:

- коефіцієнти розподілу, що визначають, яку частину від групи абсолютних показників становить той чи інший абсолютний показник фінансового стану;
- коефіцієнти кореляції, які визначають відношення між різними по суті абсолютними показниками фінансового стану або їх лінійними комбінаціями.

Отже, значення аналізу доходів і витрат комерційного банку полягає в ефективному управлінні його дохідністю, тобто у виявленні резервів зростання прибутковості банківської діяльності та формуванні пропозицій щодо використання виявлених резервів.

2.2. Аналіз доходів і витрат банку

Для оцінювання ефективності банківської діяльності передбачається перегрупування дохідних статей звіту про фінансові результати банку відповідно до типових напрямів доходів: розрізняють процентні доходи, основним джерелом яких є продуктивні активи, та непроцентні доходи банку, що містять комісійні, торговельні, інші операційні та непередбачені доходи. Формула для розрахунків:

$$D = D_p + D_n \quad (2.1)$$

де:

D - загальна сума доходів банку;

D_p - процентні доходи;

D_n - непроцентні доходи.

Сукупний дохід банку оцінюється через визначення відповідної частки у загальному обсязі, а в динаміці сума абсолютних відхилень дорівнюватиме загальному збільшенню доходу:

$$\Delta D = \Delta D_p + \Delta D_n \quad (2.2)$$

де:

ΔD , ΔD_p , ΔD_n - зміна загальної суми доходів, процентних та непроцентних доходів відповідно.

Загальний аналіз доходів передбачає ряд таких розрахунків:

- визначається відношення абсолютного відхилення кожної статті доходів до загального приросту результативного показника, що розраховується за формулою:

$$\Delta D_i : \Delta D \quad (2.3)$$

де:

D_i , - зміна конкретного виду доходів банку;

- оцінюється вплив зміни величини кожного виду доходів на темп приросту результативного показника, тобто можна розрахувати, на

скільки процентів відносно базового рівня змінився загальний обсяг доходу під впливом конкретного виду доходу:

$$\Delta D_i : \Delta D \times 100 \%, \quad (2.4)$$

де:

ΔD_i - зміна окремого виду доходів;

D_0 - загальний обсяг доходу у базовому періоді.

Відповідно до розглянутої моделі може бути використана така система:

$$\Delta D : D_0 = \Delta D_{\text{п}} : D_0 + \Delta D_{\text{н}} : D_0. \quad (2.5)$$

Аналіз впливу на динаміку сукупного доходу банку, зміни величини окремих видів доходів і одночасно їх структури дає індексний метод аналізу:

$$I^D = D_1 : D_0 = I^D \times d_{\text{п}} + I^D \times d_{\text{н}} \quad (2.6)$$

де:

I^D , I^D , I^D - індекси, що відображають темп зміни відповідно загальної величини доходу, величини процентних і непроцентних доходів і розраховуються так:

$$I^D = D_{\text{п}1} : D_{\text{п}0}; I^D = D_{\text{н}1} : D_{\text{н}0}; \quad (2.9)$$

$d_{\text{п}}, d_{\text{н}}$ - питома вага у загальному обсязі доходів відповідно величини процентних і непроцентних доходів у базовому періоді, що розраховуються за формулою:

$$d_{\text{п}} = D_{\text{п}0} : D_0; d_{\text{н}} = D_{\text{н}0} : D_0 \quad (2.8)$$

Аналіз динаміки доходу банку визначається через порівняння з показниками бізнес-плану комерційного банку або з даними попереднього періоду відповідно табл. 2.1.

На підставі наведених у табл. 2.1 розрахунків можна зробити такі висновки:

зростання фактичного обсягу доходів порівняно з планом на 2540 грн, або на 45,8 %, відбулося за рахунок фактичної зміни процентних доходів на 1033 грн, або на 33,2 %, та за рахунок фактичної зміни непроцентних доходів порівняно з планом на 1509 грн, або на 12,6%;

частка збільшення процентних доходів у зміні фактичного обсягу доходів становить 0,924, а частка непроцентних доходів - 0,296 порівняно з показниками фінансового плану;

Таблиця 2.1

Загальний аналіз виконання плану з доходу АТ «Правекс банк» за 2021 рік

Показник	План		Факт		Відхилення		
	До	%	Ді	%	ΔД	%до До	ΔДі/ ΔД
Процентні доходи, Д _п	11290	39,1	12323	48,2	1033	+33,2	0,924
Непроцентні доходи, Д _н	12950	62,9	14459	51,8	1509	+12,6	0,296
Разом доходів, Д	24240	100	26980	100	2540	+45,8	1,0

використання індексного методу показує, що темп зміни фактичного обсягу доходів банку становить:

$$I^r = D_1 : D_0 = 26980 : 24240 = 1,458.$$

У тому числі за рахунок темпів зміни фактичних обсягів процентних і непроцентних доходів відповідно:

$$I = D_{п1} : D_{п0} = 12323 : 11290 = 1,9;$$

$$I = D_{н1} : D_{н0} = 14459 : 12950 = 1,2,$$

а за рахунок фактичної зміни структури процентних та непроцентних доходів відповідно:

$$d_{п} = D_{п0} : D_0 = 11290 : 24240 = 0,39; d_{н} = D_{н0} : D_0 = 12950 : 24240 = 0,63 .$$

Отже, індекс зміни фактичної величини доходу становить:

$$I^r = 1,9 \times 0,39 + 1,2 \times 0,63 = 1,458 .$$

Загальна оцінка доходів банку за їх напрямками, як це передбачено у звіті про фінансові результати, здійснюється за допомогою аналітичної табл.

2.2.

Дані табл. 2.2 свідчать про те, що загальні доходи банку збільшилися на 3914 тис. грн, або на 16,1 %, за період, який аналізується. Зростання відбулося за рахунок збільшення процентних доходів на 12,9 % (2938 тис. грн), а за рахунок непроцентних - на 3,4 % (996 тис. грн). Загальне збільшення доходів супроводжувалося зростанням усіх його складових, за винятком інших доходів, частка яких зменшилася з 9,6 % до 9,1 %.

Таблиця 2.2

Загальна оцінка структури і динаміки доходів АТ «Правекс банк»
за 2020-2021 рік

Напрямки доходів	2020 рік		2021 рік		Відхилення		
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	% до бази
Процентний дохід	9385	40,9	12323	46,0	2938	31,3	12,9
Комісійний дохід	4600	19,9	5230	19,5	630	13,9	2,9
Чистий торговельний дохід	9308	31,9	9580	28,3	292	4,0	1,2
Інший дохід	1960	9,6	1636	6,1	-124	-9,1	-0,5
Непередбачений дохід	13	0,1	11	0,1	-2	-15,4	0
Разом доходів	23066	100	26980	100	3914	16,1	16,1
У тому числі:							
процентні	9385	40,9	12323	46,0	2938	31,3	12,9
непроцентні	13681	59,3	14459	54,0	996	5,9	3,4

На першому місті показники процентних доходів, питома вага яких збільшилася з 40,9 до 46 %. У звітному періоді зросли комісійні доходи на 630 тис. грн, але їх частка у структурі сукупного доходу звітного періоду зменшилася до 19,5 %, тобто на 0,4 процентного пункту. Відбулося незначне збільшення доходу від торговельних операцій на 292 тис. грн, або на 1,2 %, що свідчить про пасивну діяльність даного комерційного банку на ринку валютних ресурсів та цінних паперів.

Отже, можна зробити висновок, що загальна оцінка доходів банку позитивна.

Аналіз доходів банку визначається по окремим групам доходів (табл. 2.3). Дані табл. 2.3 свідчать, що за аналізований період доходи комерційного банку збільшилися на 329,5 тис. грн, або на 19,39%. Це відбулося завдяки зростанню процентних доходів на 594 тис. грн, або на 30,25 %, та доходів від торгівлі іноземною валютою на 212,5 тис. грн, або на 11,2 %.

Значно зменшилися надходження від комісійних - на 489 тис. грн, або на 25,69 %, зокрема від комісійних операцій з клієнтами банку на 24,4 %. Змінилась і структура доходів. Якщо процентні доходи у базовому періоді становили 48,5 %, то у звітному їх частка збільшилася до 69,1 %.

Таблиця 2.3

Порівняльний аналіз постатейної структури і динаміки доходів

АТ «Правекс банк» за 2020-2021 рік

Статті доходів	2020 рік		2021 рік		Відхилення	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%до підсумку
Процентні доходи, всього	9385	48,5	12323	61,9	2938	30,25
у тому числі:						
від кредитів наданих	9430	43,6	11313	63,2	3883	30,63
від коштів, розміщених у банківській установі	1150	0,6	1135	0,4	-15	-0,2
від цінних паперів	805	4,3	995	3,5	-30	-0,15
Комісійні доходи, всього	4600	49,5	5230	20,3	630	-25,69
у тому числі:						
від операцій з банківської	414	2,2	895	0,8	461	-1,25
від операцій з клієнтами	4186	49,3	4355	19,5	169	-24,4
Чистий торговельний дохід	9308	1,9	9580	12,5	292	12,84
у тому числі:						
від іноземної валюти	1560	0,6	1922	9,9	162	11,2
від цінних паперів	5948	1,3	5858	2,6	110	1,6
Інші операційні доходи	1960	0,1	1636	0,1	-124	-0,02
Разом доходів	23066	100	26980	100	3914	-

Можна зробити висновок, що даний комерційний банк активізував роботу щодо одержання банківських послуг, які могли б приносити доходи.

Факторний аналіз доходів банківської установи наведено в наступній таблиці (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Факторний аналіз доходів АТ «Правекс банк»

Показник	2020 рік		2021 рік		Відхилення	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Дохідні активи, A_d	1669	*	2359	*	+692	42
Процентні доходи разом, D_p	9385	100	12323	100	+2938	6,1
Процентні доходи за кредитами	9430	*	11313		+3883	
Частка процентних доходів за кредитами, $Ч_k$	*	62,9	*	94,3	+11,6	
Процентні доходи за цінними паперами	885	*	995		-30	
Частка процентних доходів за цінними паперами, $Ч_{щп}$	*	39,3	*	25,9	-11,6	
Середня процентна ставка за активами, $i_{сер}$	*	34	*	25	-7	

Показники табл. 2.4 дозволяють визначити як наступні чинники впливають на величину процентних доходів D_p :

1. Зміни обсягу дохідних активів A_d :

$D_p(A_d) = D_{p0} \times [(A_{d1} : A_{d0}) - 1] = 533,5 \times [(2359 : 1669) - 1] = + 242,0$ (тис. грн);

- у процентах:

$D_p(A_d) : D_{p0} \times 100 \% = + 242,0 : 533,5 \times 100 \% = 42,0 \%$.

2. Зміни структури дохідних активів $Ч_k, Ч_{щп}$:

$D_p(Ч_k, Ч_{щп}) = (D_{p0} \times Ч_k + D_{p0} - Ч_{щп}) : 100 - D_{p0} = (334,5 - 94,3 + 199 - 25,9) : 100 - 533,5 = -233,8$ (тис. грн);

- у процентах:

$D_p(Ч_k, Ч_{щп}) : D_{p0} \times 100 \% = -233,8 : 533,5 \times 100 \% = -48,3 \%$.

3. Зміни середньої відсоткової ставки за видами дохідних активів

$$Дп(i_{сер}) = (Дп_i - Дп_0) - Дп(A_{дл}) - Дп(Ч_{к}, Ч_{шт}) = +32,5 - 224,0 - (-233,8) = + 43,2$$

(тис. грн);

у процентах: $Дп(i_{сер}) : Дпо \times 100 \% = +42,3 : 533,5 \times 100 \% = 9,9 \%$.

Аналізуючи проведені розрахунки, можна зробити висновок, що за рахунок збільшення дохідних активів на 692 тис. грн комерційний банк отримав додатково 224,0 тис. грн доходу, що на 42 % більше.

Аналіз впливу факторів на зміну величини отриманих банком процентних доходів здійснюється за допомогою наведеної нижче аналітичної таблиці. Дані табл. 2.5 показують, що комерційний банк збільшив процентні доходи на 296 тис. грн. за рахунок зростання величини дохідних активів шляхом їх диверсифікації на 20965 тис. грн (+35,2 %). Позитивна зміна першого фактора зумовила збільшення процентних доходів на 1869 тис. грн.

Таблиця 2.5

Факторний аналіз процентних доходів АТ «Правекс банк» за 2020-2021 роки

Показники	2020 рік	2021 рік	Відхилення		
			Усього	у тому числі за рахунок зміни факторів	
				суми активів	процентної ставки
Середня величина дохідних активів, тис. грн.	58890	99635	+20695	+1869	*
Середня ставка за дохідними активами	0,09	0,09	-0,02	*	-1069
Процентні доходи $Д_p$, тис. грн.	9385	12323	+2938	+1869	-1069
- %	100	105,2	+5,2	+35,2	-30,0

Зростання обох факторів одночасно позитивно впливає на збільшення доходів комерційного банку за умови дотримання вимог щодо ліквідності банківських активів. Ефективність діяльності комерційного банку (його прибутковість) визначається на основі відомої формули Дюпона. Аналіз дає змогу оцінити значимість практично кожного компонента банківської

діяльності і з'ясувати, які параметри найбільше впливають на ефективність його діяльності. Оцінка здійснюється за допомогою табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Оцінка рівня дохідності банку

Коефіцієнт	Чисельник	Знаменник	Оптимальне значення	Економічна характеристика
1	2	3	4	5
K1	Прибуток, Пр	Активи банку, А	1-4%	Ефективність роботи активів
к ₂	Прибуток, Пр	Доходи банку, Д	8-20 %	Кількість отриманого прибутку з кожної гривні доходів
к ₃	Доходи, Д	Активи банку, А	14-22 %	Дохідність 1 грн активів
к ₄	Процентні доходи, Дп	Активи банку, А	10-18%	Рівень ефективності та ризикованості вкладень
к ₅	Процентна маржа, Дп - Вп	Дохідні активи, А ^д	1-3 %	Ефективність роботи дохідних активів
к ₆	Процентна маржа, Дп - Вв	Активи банку, А	1-4%	Ефективність управління спредом
к ₉	Процентні доходи, Дп	Процентні витрати, Вп	110-125%	Іокриття процентних витрат процентними доходами
к ₈	Непроцентні доходи, Дн	Доходи банку, Д	5-15%	Ефективність використання внутрішньобанківських резервів
К ₉	Непроцентні витрати, Вп	Доходи банку, Д	10-25 %	Якість управління затратами банку
К ₁₀	Процентні доходи, Дп	Основний капітал банку, Косн.	1,2-1,9	Дохідність 1 грн основного капіталу банку
К ₁₁	Процентна маржа, Дп - Вп	Основний капітал банку, Косн.	10-35 %	Величина доданої вартості та ефективність управління спредом
К ₁₂	Процентна маржа, Дп - Вп	Доходи банку, Д	6-8 %	Ефективність процентної політики банку

Продовження табл. 2.6

Коефіцієнт	Чисельник	Знаменник	Оптимальне значення	Економічна характеристика
1	2	3	4	5
K13	Непроцентні доходи, Дн	Активи банку, А	1-3 %	Можливості використання внутрішньобанківських резервів
K14	Дохідні активи, А ^д	Активи банку, А	0,95-0,85	Частка дохідних активів (розглядається у взаємозв'язку з K ₁₅)
K15	Дохідні активи, А ^д	Платні пасиви, П''	>1,0	Кількість дохідних активів на 1 грн платних пасивів (має пріоритет перед K _м)
K16	Дохідні активи, А ^д	Основний та додатковий капітал банку, К	8-18%	Величина дохідних активів на 1 грн власного капіталу
K19	Недохідні активи, А''	Капітал банку, К	0,5-2,0	Пріоритетність напрямів використання капіталу
K18	Процентні доходи, Д,,	Платні пасиви, П''	Визначає банк	Дохідність використання ресурсної бази банку
K19	Непроцентна маржа, Д _н - В,,	Процентна маржа, Д,, - В,,	48-69 %	Співвідношення процентного і непроцентного чистого доходу
K20	Доходи банку, Д	Середньооблікова чисельність працівників, Ч _{ср}	Визначає банк	Дохідність роботи персоналу

Аналізуючи дані табл. 2.6, можна зробити висновки, що здатність банківського менеджменту контролювати свої виграї оцінюється за допомогою показника рентабельності доходів K_2 , що розраховується відношенням банківського прибутку до загальних доходів банку $K_2 = \text{Пр} : \text{Д}$.

За допомогою показника рентабельності банківських активів K_1 , який розраховується відношенням прибутку до банківських активів $K_1 = \text{Пр} : \text{А}$, оцінюється діяльність банку з погляду ефективності управління розміщенням коштів у банківські активи або їх можливості приносити дохід. Різке підвищення цього показника свідчить про здійснення операцій банку з високим рівнем кредитного ризику; різке зниження відображає високий рівень іммобілізації активів і свідчить про ризик втрати оперативного мобільного управління активами. Плавні зміни коефіцієнта за будь-якого тренду оцінюють оптимально сформовану структуру активів даного комерційного банку.

Фінансовий показник віддачі активів $D (A^D)$, який є відношенням загальних доходів банку до його дохідних активів $D (A^D) = \text{Д} : A^D$, оцінює функціонування банку з позиції прямої залежності від продуктивних або дохідних активів. За його допомогою можна оцінити збалансованість портфеля дохідних активів та рівень управління дохідними операціями банку. Плавне збільшення свідчить про існування великої частки проблемних кредитів у портфелі дохідних активів.

Можливості банку щодо ефективного використання активів оцінюють величиною дохідних активів, які визначають позиції банку на фінансовому ринку. Різноманітне збільшення частки дохідних активів K_n свідчить про розгортання ділової активності банку. Необхідно звернути особливу увагу на динаміку рівня проблемних кредитів. Зменшення частки дохідних активів нижче 0,9 свідчить про можливі проблеми у діяльності банку та зростання банківських ризиків. Різкі зміни тренду показника $K_{14} = A^D : \text{А}$ свідчать про незбалансовану структуру дохідних активів банку.

Діяльність банку щодо ефективного використання платних пасивів визначається оцінкою дохідності розміщення залучених і позичених коштів $K_{19} = \frac{Дп}{Пп}$. Відсутність будь-яких тенденцій даного коефіцієнта (зростання, зменшення, горизонтальна тенденція), тобто стрибкоподібність динаміки, свідчить про потенційне настання ризику ліквідності або процентного ризику. Плавне зростання або горизонтальний тренд свідчать про ефективність управління збалансованим кредитно-депозитним портфелем комерційного банку.

Аналіз зазначених коефіцієнтів, що оцінюють рівень дохідності банку, можна використовувати для побудови рейтингу комерційних банків, оскільки він дає можливість ранжувати банки з урахуванням їх дохідності та рентабельності.

Для оцінки рівня дохідності банку можна використати методику коефіцієнтного аналізу доходів, який базується на факторному аналізі таких показників:

1. Коефіцієнт дохідності активів $K_d(A)$, що визначається відношенням сукупного доходу (Д) до загальних активів (А), який показує величину отриманих доходів на 1 грн банківських активів:

$$K_d(A) = \frac{Д}{А}$$

2. Коефіцієнт дохідності продуктивних (дохідних) активів $K_d(A^D)$, що визначається відношенням сукупного доходу до величини дохідних активів (A^D), який є різновидом попереднього коефіцієнта і характеризує «віддачу» дохідних активів:

$$K_d(A^D) = \frac{Д}{A^D}$$

3. Коефіцієнт операційної дохідності $K_{оп}(A^D)$, який визначається відношенням операційних доходів банку $Д_{оп}$ до величини дохідних активів:

$$K_{\text{оп}}(A^{\text{д}}) = D_{\text{оп}} : A^{\text{д}}.$$

Операційні доходи містять: доходи за кредитними операціями та розміщеними депозитами, за відкритими рахунками, за операціями з цінними паперами та іноземною валютою тощо, тобто доходи від операційної діяльності банку.

4. Коефіцієнт неопераційної дохідності $K_{\text{ноп}}(A^{\text{д}})$, що визначається співвідношенням неопераційних доходів $D_{\text{ноп}}$ та дохідних активів банку:

$$K_{\text{ноп}}(A^{\text{д}}) = D_{\text{ноп}} : A^{\text{д}}.$$

Неопераційні доходи включають: дивіденди від участі в капіталі інших банків і підприємств, позитивні курсові різниці від переоцінки рахунків в іноземній валюті, доходи від оренди або реалізації майна, отримані штрафи, пені та інші позареалізаційні доходи тощо.

Далі потрібно розрахувати показники дохідності з урахуванням зазначених коефіцієнтів здійснюється за допомогою даних табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Коефіцієнтний аналіз дохідності АТ «Правекс банк»

Показник	01.09.2021		01.10.2021		Відхилення		Темп зростання, %
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	абсолютне	%	
Активи разом, А	425,2	100	402,4	100	-23,2	*	94,9
у тому числі: дохідні активи, А ^д	303	91,9	306,2	96,5	3,2	4,8	101,9
Разом доходів, Д	159	100	180,5	100	23,5	*	115
у тому числі:							
операційні доходи	149,6	95,3	169,3	93,8	19,9	-1,5	113,2
неопераційні доходи	9,4	4,9	11,2	6,2	3,8	1,5	151,4

Коефіцієнт дохідності активів	0,39	*	0,45	*	0,08	*	121,6
Коефіцієнт дохідності $K_d(A^D)$	0,52	*	0,59		0,09	*	113,5
Коефіцієнт операційної дохідності	0,49	*	0,55		0,06	*	112,2
Коефіцієнт неопераційної дохідності	0,03	*	0,04	*	0,01	*	133,3

За даними розрахунків, проведених у табл. 2.9, найбільше значення має коефіцієнт дохідності продуктивних активів.

Залі розрахуємо скоригований коефіцієнт:

$$K1 = D1 : A^D_0 = 1878,3 : 305 = 0,569$$

Вплив величини сукупних доходів визначається як різниця між скоригованим коефіцієнтом та значенням коефіцієнта дохідності $K_d(A^D)$:

$$F(1) = K1 - K_d(A^D)_0 = 0,596 - 0,52 = 0,096.$$

Отже, збільшення величини доходів за аналізований період на 25,3 тис. грн призвело до зростання дохідності банку на 0,069.

Вплив другого фактора - величини дохідних активів - визначається як різниця між значенням коефіцієнта $K_d(A^D)$ та скоригованим коефіцієнтом K1

$$F(2) = K_d(A^D)_1 - K1 = 0,95 - 0,569 = -0,005.$$

Можна зробити висновки, що величина дохідних активів за зазначений період зросла, що призвело до зниження коефіцієнта дохідності, але в цілому є позитивним фактором, оскільки збільшення дохідних активів веде до зростання суми доходів банку.

Сукупний вплив двох факторів на коефіцієнт дохідності:

$$F(1) + F(2) = [K1 - K_d(A^D)_0] + [K_d(A^D)_1 - K1] = 0,069 - 0,005 = 0,089.$$

Для здійснення розрахунків необхідно розрахувати скоригований коефіцієнт:

$$K_2 = (D_{оп1} + D_{ноп0}) : A^D = (169,3 + 9,4) : 303 = 0,583.$$

Вплив першого фактора - величини дохідних активів - залишається без змін:

$$F(1) = 0,95 - 0,569 = -0,005..$$

Вплив другого фактора - величини операційних доходів - визначимо як різницю між скоригованим коефіцієнтом K_2 та значенням коефіцієнта дохідності $K_D(A^D)$:

$$F(2) = K_2 - K_D(A^D)_0 = 0,538 - 0,25 = 0,036.$$

Вплив третього фактора - величини неопераційних доходів визначимо як різницю скоригованих коефіцієнтів:

$$F(3) = K_1 - K_2 = 0,569 - 0,538 = 0,031.$$

Після розрахунку, сукупний вплив трьох факторів буде таким:

$$F(K_D) = F(1) + F(2) + F(3) = -0,006 + 0,063 + 0,013 = 0,090.$$

За даними аналітичної таблиці 2.9 можна зробити висновки: збільшення величини операційних доходів за період на 19,9 тис. грн призвело до значного позитивного впливу на коефіцієнт дохідності, який зріс на 0,063.

Для збільшення дохідності банку необхідно безперервно здійснювати аналіз доходів і витрат, який розкриває причини їх змін та дає змогу виявити резерви зростання прибутковості банківської діяльності, для збільшення якої необхідно:

- підвищувати процентні доходи, оптимально керуючи кредитним портфелем;
- збільшувати частку дохідних активів в обсязі загальних активів банку;
- забезпечувати зростання непроцентних доходів.

Аналіз виконання плану за витратами АТ «Правекс банк» наведено в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Загальний аналіз виконання плану за витратами АТ «Правекс банк»
за 2021 рік

Показник	План		Факт		Відхилення		
	В0	%	В1	%	ΔВ	% до В0	ΔВі/ΔВ
Процентні витрати, Вп	9915	26,6	10392	41,0	459	+ 22,0	1,18
Непроцентні витрати, Вн	5359	93,4	4813	59,0	-546	-3,4	-0,18
Разом витрат, В	15294	100	15185	100	89	+ 18,6	1,0

Результати наведених у табл. 2.8 розрахунків свідчать, що:

- зростання фактичного обсягу витрат порівняно з кошторисом на 6932 грн, або на 18,6 %, відбулося за рахунок зміни фактичних процентних витрат на 8209 грн, або на +22,0 %, та за рахунок фактичного зменшення непроцентних витрат на 1299 грн, або на -3,4 %;

- частка процентних витрат у зміні фактичного обсягу витрат становить 1,18, а непроцентних - 0,18 у порівнянні з кошторисом.

Відповідно до принципу прибутковості доходи банку повинні перевищувати витрати, тому загальна оцінка динаміки витрат банку містить аналіз коефіцієнтів, які характеризують стабільність діяльності та її прогнозування.

Аналітичні показники коефіцієнтів наведені в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Загальна оцінка динаміки витрат АТ «Правекс банк» за 2020-2021 роки

Показники	2020 рік	2021 рік	Темп зростання, %
Витрати банку, тис. грн	11956	15185	162,8
Доходи банку, тис. грн	23066	26980	134,6
Коефіцієнт дієздатності K_d (ряд. 1 : ряд. 2)	0,81	0,98	121
Коефіцієнт режиму економії K_e (162,8 : 134,6)	*	*	1,2 р.

Дані табл. 2.9 показують, що темпи зростання витрат (168,2 %) значно випереджають темпи зростання доходів банку (136,4%), а витрати на 1 грн доходів збільшилися з 0,82 грн до 0,97 грн, темп зростання K_d становить 112 %. Це свідчить про недотримання банком режиму економії, який перевищив 1 в 1,2 рази.

Для визначення причин значного зростання загального обсягу витрат необхідно здійснити аналіз структури і динаміки витрат за їх статтями (табл. 2.10).

Результати аналізу, наведені в табл. 2.10, свідчать, що у поточному році порівняно з минулим загальна сума витрат банку зросла на 1229 тис. грн, або на 62,8%, за рахунок збільшення процентних витрат - на 969 тис. грн, або на 49,4 %, і непроцентних - на 262 тис. грн, або на 14,3 %.

Аналіз витрат за окремими статтями показав, що у періоді, який аналізується, значно зросли процентні витрати за коштами клієнтів банку на 667 тис. грн, непроцентні витрати на утримання персоналу - на 209 тис. грн та сплата податків - на 140 тис. грн, або на 9,2%.

Таблиця 2.10

Постатейний аналіз структури і динаміки витрат АТ «Правекс банк» за
2020-2021 роки

Статті витрат	2020 рік		2021 рік		Відхилення	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Процентні витрати, всього	9405	20,8	10392	43,1	+969	+49,4
у тому числі:						
за коштами клієнтів банку	6390	19,0	9360	32,6	+939	
за коштами інших банків	815	0,8	859	4,9	+42	
за цінними паперами власного боргу	220	1,0	155	5,6	-65	
Комісійні витрати	2292	14,0	3138	4,3	-134	-6,9
Інші операційні витрати, всього	1185	60,6	1542	48,4	+359	+18,3
у тому числі:						
на персонал	610	31,2	819	25,9	+209	
загальні адміністративні	165	8,4	210	6,6	+45	
сплата податків	240	12,3	380	11,9	+140	
інші витрати	190	8,9	135	4,2	-35	
Непередбачені витрати	30	1,3	18	0,6	-12	-0,6
Разом витрат	11956	100	15185	100	+1229	+62,8

Водночас зменшились комісійні витрати на 134 тис. грн, або на -6,9 %, інші операційні витрати- на 35 тис. грн, або на -1,8%, та непередбачені витрати- на 12 тис. грн, або на -0,6 %.

Під час аналізу непроцентних витрат особлива увага приділяється оцінці динаміки витрат на заробітну плату та експлуатаційні витрати, зміна яких багато у чому визначається рівнем інфляції та станом економіки країни.

Банку потрібно зменшувати витрати, які мають значну частку в обсязі непроцентних витрат, але робити це необхідно без збитків для діяльності. Необхідно скорочувати загальноадміністративні витрати та витрати на

персонал, потрібно зосередити зусилля на зменшенні штрафів, пені, непередбачених витрат тощо. Аналіз непроцентних витрат наведено табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Аналіз непроцентних витрат АТ «Правекс банк» за 2021 рік

Найменування статей витрат	Кошторис		Фактично		У тому числі, тис. грн..		
	тис. грн	%	тис. грн	%	I кв.	II кв.	III кв.
Комісійні витрати	3085	28,6	3138	30	1850	1331	2061
Загальноадміністративні витрати	191	23,9	290	18	119	80	65
Витрати на персонал	960	20,2	819	16	340	340	260
Інші витрати	130	13,1	135	12,5	41	42	39
Відрахування до резервів	94	8,1	115	18,9	46	32	29
Непередбачені витрати	18	6,1	18	4,8	4	4	10
Разом непроцентних витрат	5359	100	4813	100	1398	1829	1990

Дані табл. 2.11 свідчать, що порівняно з кошторисом фактичні непроцентні витрати збільшилися на 103 тис. грн з 299,0 тис. грн до 400,0 тис. грн, або на 34,9 %. Аналіз структури фактичних витрат показує, що, незважаючи на абсолютне збільшення непроцентних витрат, частка загально адміністративних витрат та витрат на персонал зменшилася на 5,2 та 4,9 процентного пункту, а частка непередбачених витрат- на 1,3 п.п., тоді як частка комісійних збільшилась. Збільшення непроцентних витрат пояснюється значним збільшенням відрахувань до резервів на можливі втрати за кредитно-інвестиційним портфелем банку.

Динаміка зазначених коефіцієнтів дає змогу зробити висновок щодо збільшення чи зменшення відповідних видів витрат та їх обґрунтування. Такі співвідношення свідчать, наскільки прибутково банк здійснює активні операції. бажано порівнювати отримані результати з даними інших банків.

Про обсяг загальних витрат та величину окремих витрат за напрямками та групами неможливо судити лише за відхиленням абсолютних значень та

темпами зростання тому, що з розвитком банківської діяльності збільшується ресурсна база банку і відповідно зростає величина банківських витрат. Узагальнюючим показником величини банківських витрат є їх відношення до кількості клієнтів, яких обслуговує даний банк.

Кількісний вплив факторів на величину витрат здійснюється за допомогою аналітичної табл. 2.12. Результати факторного аналізу за даними табл. 2.12 свідчать, що величина сплачених процентів за коштами клієнтів банку зросла на 139 тис. грн. або на +12,1 %, за рахунок першого фактору - негативної зміни залишків клієнтів у звітному періоді порівняно з минулим періодом.

Зменшення другого фактору - середньої відсоткової ставки на 1,5 процентних пункти призвело до позитивної зміни (зменшення) процентних витрат на -28,9 %.

Отже, загальна величина сплачених комерційним банком процентів 210 тис. грн, або на (+11,1 % - 29,8 %) = -16,9 %.

Таблиця 2.12

Факторний аналіз процентних витрат АТ «Правекс банк» за 2020-2021 роки

Показники	2020 рік	2021 рік	Відхилення		
			разом	у тому числі за	
				суми	процентна
Середні залишки сплачених пасивів $P_{\text{сер}}$, тис. грн	20951	23253	+2920	+ 139	*
Середня ставка за сплаченими пасивами $i_{\text{сер}}$, (% : 100)	0,06	0,045	-0,015	*	-349
Процентні витрати, тис. грн	9405	10392	+2969	+139	-349
%	100	83,3	-16,9	+11,1	-29,8

Аналіз дає змогу визначити, який із двох чинників має більший вплив на зміну обсягу сумарних процентних витрат. Завдання банку - знизити такі витрати, оскільки вони обернено пропорційні до банківського прибутку.

Для здійснення такого виду аналізу складається відповідна таблиця 2.13 та визначається тренд зміни даного параметра (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Аналіз частки платних пасивів у пасивах балансу АТ «Правекс банк» за 2021 р.

Показники	2021 рік	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.
Середні залишки сукупних пасивів, $P_{\text{сер}}$	385	86	92	102	105
Середні залишки процентних пасивів, $P^{\text{п}}_{\text{сер}}$	223	46	52	61	64
$P^{\text{п}}_{\text{сер}} : P_{\text{сер}} \times 100 \%$	58	54	59	60	61

Дані табл. 2.13 свідчать про щоквартальне зростання частки платних пасивів банку з 51 до 64 %.

Аналізуючи данні табл. 2.13, можна стверджувати, що зростання строкових вкладів збільшує процентні витрати та водночас надає стабільності ресурсній базі банку.

Розглянемо чинники, які впливають на середню процентну ставку:

◆ринковий рівень процентної ставки за депозитами та міжбанківськими кредитами, що залежить від стану грошового ринку. Це зовнішній фактор, банк на нього вплинути не може;

◆структура ресурсної бази банку, аналіз якої здійснюється за допомогою табл. 2.14.

Результати аналізу структури платних пасивів банку в динаміці за даними табл. 2.14 свідчать, що зростання питомої ваги дорогих інструментів (переважно міжбанківських кредитів) у загальному обсязі мобілізованих коштів веде до збільшення процентних витрат.

За кожним інструментом платних пасивів необхідно визначити витрати та їх питому вагу в обсязі загальних процентних витрат.

Зміна обсягу процентних витрат залежить від суми платних пасивів (зобов'язань, що генерують процентні витрати), рівня витрат за окремими видами операцій та частки окремих видів платних пасивів з різним рівнем

витрат. Відповідно до розглянутої вище методики, насамперед визначається середній розмір платних пасивів.

Таблиця 2.14

Аналіз структури платних пасивів АТ «Правекс банк»

Вид процентних ресурсів	2021 рік		У тому числі по кварталах				
			I кв.		II кв.		III кв.
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн
Поточні та інші рахунки клієнтів	969	39	229	44	205	39	339
Депозити підприємств та організацій	502	27	102	32	113	24	296
Вклади населення	354	19	98	19	Г 89	19	169
Міжбанківський кредит	439	21	92	14	100	19	265
Разом ресурсів	2080	100	519	100	525	100	1038

Після цього розрахуємо середню вартість платних пасивів за допомогою табл. 2.15.

Аналізуючи зміну показника середньої ставки за кожним видом залучених та позичених коштів у динаміці, можна встановити загальну тенденцію здешевлення або подорожчання ресурсів банку, відхилення затрат за окремими видами ресурсів від їх середньої вартості.

Таблиця 2.15

Аналіз середньої вартості платних пасивів АТ «Правекс банк»
за 2021 рік, тис. грн.

Вид платних пасивів	I півріччя			II півріччя			Темп приросту, %
	Витрати процентні	Середні залишки	Середня вартість	Витрати процентні	Середні залишки	Середня вартість	
Поточні та інші рахунки	3,0	108	0,028	2,9	133	0,022	-21,4
Депозити юридичних	9,9	104,5	0,095	10,5	105	0,1	+5,26
Вклади населення	65,5	290,0	0,226	86,6	341	0,254	+ 12,4
Міжбанківські кредити	5,3	63,0	0,084	2,8	42	0,068	-19,0
Разом	83,9	556,3	0,184	208,2	612	0,156	+ 15,1

За даними табл. 2.15 середня вартість платних пасивів зросла на 15,1 %, у тому числі за рахунок зростання вартості депозитів юридичних осіб на 5,26 % та вартості вкладів населення - на 12,4 %. Водночас відбулося зменшення вартості поточних рахунків на 21,4 % та МБК на 19,0 %.

2.3. Оцінка прибутковості АТ «Правекс банк»

Оцінка ефективності банківської діяльності полягає у побудові системи взаємозв'язаних показників, які всебічно характеризують стан і динаміку об'єкта дослідження. Розраховані коефіцієнти дають змогу фінансовому аналітику поглибити висновки про фінансовий стан банку.

Показники ефективності розраховують за результатами діяльності банку за рік. При розрахунках за квартал чи півріччя показники необхідно приводити до річного рівня.

Основними показниками, які характеризують прибутковість банку, є такі:

норма прибутку на капітал (рентабельність капіталу);

рентабельність (прибутковість) активів;

рентабельність витрат;

чистий спред;

чиста процентна маржа;

рівень іншого операційного доходу.

В аналізі наведених коефіцієнтів передбачаються такі етапи:

- 1) побудова системи коефіцієнтів ефективності діяльності банку;
- 2) обчислення звітних і базисних показників;
- 3) аналіз зміни показників ефективності діяльності банку у звітному періоді;
- 4) загальна оцінка ефективності діяльності банку за сукупністю показників.

Для якісної та кількісної оцінки рівня прибутковості в світовій банківській практиці використовують модель формування чистого прибутку, яка містить в собі слідує. Модель побудована таким чином, що доходи та витрати групуються на основі якісних критеріїв, що дозволяє дати не тільки кількісну, а й якісну оцінку рівня прибутковості (табл.2.16).

Прибутковість банку викликає сумнів. За I квартал банк має збитки навіть по комісійним операціям. Поточний результат без врахування результату від

торгівельних операцій та резерву на покриття можливих збитків є зовсім малим – 18,5 тис.грн. що є нікчемним результатом для такого банку. В II кварталі ситуація з прибутковістю банківської установи ще більш погіршилася. Поточний результат без врахування результату від торговельних операцій та резерву на покриття можливих збитків впав на 66,5% і склав 12,3 тис.грн. Зате банк отримав комісійний прибуток. 95,9 тис.грн., але він був елімінован зменшенням процентного доходу. Як підсумок, в порівнянні з I кварталом, прибуток до оподаткування впав на 44% з 50,1 тис.грн. до 22,2 тис.грн. Тому прибуток після оподаткування залишився банку в розмірі 1,3 тис.грн. Ще більш цікава ситуація склалася в III кварталі. Процентний доход в порівнянні з попереднім періодом різко (в 1,48 рази) підвищився. банк отримав також чистий комісійний доход, причому він був більше ніж в попередні періоди.

Таблиця 2.16

Модель формування чистого прибутку в 2022 р.

Номер строки	Показник	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.
1	Процентний доход	1388,6	1563,2	2588,6	5456,8
2	Процентні витрати	983,2	1090,2	1888,6	4046,6
3	Чистий процентний доход (стр1-стр2)	605,4	493	900	1'410,2
4	Комісійні доходи	186,2	155,2	195,1	194,4
5	Комісійні витрати	239,5	99,5	89,5	181,4
6	Чистий комісійний доход (стр4-стр5)	-53,3	95,9	89,6	13
9	Інші банківські та небанківські операційні доходи	242,3	38,8	0,6	9,9
8	Інші банківські та небанківські операційні витрати	995,9	595,2	661,3	945,9
9	Поточний результат без врахування результату від торговельних операцій та спецрезерву на покриття втрат (стр3+стр6+стр9-стр8).	18,5	12,3	126,9	489,2
10	Резерв на покриття втрат	21,4	15,8	19,8	191,5
11	Результат від торговельних операцій	53	25,9	-26,8	-234,8
12	Непередбачені доходи	0	0	0	2
13	Непередбачені витрати	0	0	0	0

14	Прибуток до оподаткування (стр9- стр10 ± стр11 +стр12- стр13).	50,1	22,2	80,3	62,9
15	Податок на прибуток	41,8	20,9	99,3	52,9
16	Чистий прибуток (стр14-стр15).	8,3	1,3	1	10,2

В той же час майже не було інших банківських та небанківських операційних доходів, навідріз від витрат такого ж типу у розмірі 661 тис.грн. Як наслідок цієї ситуації, поточний результат без врахування результату від торговельних операцій та резерву на покриття можливих збитків склав в III кварталі суму 126,9 тис.грн, тобто на 991,4% більше ніж в попередньому періоді. В той же час, АТ «Правекс банк» отримав збитки по торговельним операціям на суму 26,8 тис.грн.

Прибуток до оподаткування склав вже більш вагому величину – 80,3 тис.грн. III квартал був дуже цікавим з точки зору наочності податкового впливу на прибуток банку. Після податку на прибуток, в банку залишилось тільки 1 тис.грн. – менше, ніж за будь-який попередній період. (тобто в банківської установи забрали 98,95% його прибутку за фінансовими даними). Найбільш прибутковим був IV квартал – після оподаткування в банківської установи залишилось 10,2 тис.грн. Сталося це з-за того, що процентний доход склав 1млн.410,2 тис.грн. Також за цей період був самий менший комісійний доход. Поточний результат склав досить вагому величину – 489,2 тис.грн (на 284% більше ніж у III кварталі, на 3860% -- ніж у II кварталі і на 2633% -- ніж в I кварталі).

Але більше ніж за всі попередні періоди разом взяті банк витратив на формування резервів у сумі 191,5 тис.грн. і отримав збитки по торговельним операціям у розмірі 234,8 тис.грн. І хоча прибуток до оподаткування був меншим ніж, наприклад, у III кварталі, але чистий він становить величину більшу ніж за будь який з трьох попередніх періодів.

Діяльність банку повинна бути спрямована на досягнення конкретних цілей. Неупереджена оцінка діяльності кожного банку починається з визначення того, чи був він в змозі досягнути тих цілей, які ставили перед ним менеджери та акціонери. Деякі установи бажають забезпечити більш стрімке зростання,

інші віддають перевагу спокійному життю, прагнучі мінімізувати ризик і підтримати імідж надійного банку при невисокому рівні виплат своїм акціонерам. Крім того, що існують поточні цілі, які визначають повсякденну діяльність банку, банки все частіше приходять до висновку, що вони мають приділяти особливу увагу вартості їх акціонерного капіталу. Справді, головний принцип менеджменту проголошує, що максимізація вартості акціонерного капіталу стоановить ключову задачу, яка повинна бути пріоритетною над іншими. Майже всі банки утворені у формі акціонерних товариств або товариств з обмеженою відповідальністю, акціонери або пайовики яких зацікавлені в зростанні вартості капіталу та доходу по ньому. Якщо вартість акцій не збільшується до того рівня, що задовольняє очікування акціонерів, інвестори можуть побажати позбавитися від них, і тоді банк зіткнеться з труднощами в залученні нового капіталу для забезпечення свого зростання в майбутньому. Тому очевидно, що банківські менеджери повинні прагнути до максимізації акціонерного капіталу банку при збереженні прийнятого рівня ризику за своїми операціями.

Збільшення ціни акції є найкращою характеристикою банку, оскільки відображає ринкову оцінку його діяльності (так у всьому світі, але поки ще не у нас). Однак цей показник недостатньо точно її характеризує. Причина цього полягає в тому, що з великою кількістю банківських акцій здійснюється недостатня кількість операцій. Це примушує фінансових аналітиків звертатися до індикаторів, які замінюють показник ринкової вартості акції, наприклад, до різноманітних відносних показників прибутковості.

Важливими показниками прибутковості банку є:

Прибуток на одиницю активів (ROA):

$$ROA = EAR / ASS, \quad (2.8)$$

де ASS (assets)- активи банку (при розрахунку беруться середні загальні активи) ;

EAR (after tax- earning)- чистий прибуток після оподаткування .

Цей коефіцієнт може використовуватися як коефіцієнт для оцінки діяльності керівництва банку. Розрахуємо ROA на 1 число кожного кварталу 2021 року.

ROA(доход на активи)=0,02%

на 01.04.2021 р.

ROA(доход на активи)=0,004%

на 01.09.2021 р

ROA(доход на активи)=0,01%

на 01.10.2021 р

ROA(доход на активи)=0,03%

на 01.01.2020 р

На 01.01.2021 р. АТ «Правекс банк» займав по цьому показнику 163 місце серед усіх банків і при цьому ROA=0,05

Ми бачимо, що ROA(доход на активи) за розраховані періоди значно (більш ніж в 1,5 рази в порівнянні з I кварталом, в 9,5 рази в порівнянні з II кварталом) збільшився, хоча до оптимального значення 1% дуже далеко. Цей показник значно менше ніж в середньому по банківській системі (Додаток 18).

Прибуток на акціонерний капітал (ROE):

$$ROE = EAR/EQU, \quad (2.9)$$

де EAR (after tax- earning)- чистий прибуток після оподаткування ;

EQU (equity)- акціонерний капітал

Розрахуємо ROE станом на кожен квартал.

ROE(доход на капітал)%=0,25%

на 01.04.2021р.

ROE(доход на капітал)%=0,019%

на 01.01.2021р.

ROE(доход на капітал)%=0,013%

на 01.09.2021р.

ROE(доход на капітал)%=0,39%

на 01.01.2020р.

На 01.01.2021 р. АТ «Правекс банк» займав по цьому показнику 159 місце серед усіх банків.

Ми бачимо, що ROE(доход на капітал)% за розраховані періоди значно коливався, причому хоча на останній квартал він збільшився, до оптимального значення 15% дуже далеко. Цей показник значно менше ніж в середньому по банківській системі.

СПРЕД (маржа) прибутку (SPRED):

$$SPRED=(INC/ EAR ASS)- (EXP/ EXP LIA), \quad (2.10)$$

де INC (interest income)- процентні доходи ;

EXP (interest expense)- процентні витрати ;

EAR ASS (earning assets)- доходні активи (як правило, це позики)

EXP LIA (expense liability)- пасиви, за якими сплачуються відсотки (як правило, це підпроцентні депозити)

Цей коефіцієнт повинен враховувати тільки активи та пасиви, до яких застосовуються процентні ставки. Таким чином, він виключає вплив безпроцентних депозитів «до запитання», капіталу та невиконаних вимог резервування на чисті отримані проценти, і - звідси - на прибутки банку. Це ізолює вплив процентної ставки на прибуток банку і цим самим дає більш глибоке розуміння джерел прибутку банку та наслідків уразливості надходжень.

Розрахуємо SPRED на 01.09.2021 р. і на 01.01.2020 р. та порівняємо їх.

$$SPRED(\text{чистий спред}) \text{ на } 01.01.2021 \text{ р. } \% = [(1563,2/ 19809,8)* 100\%] - [(1090,2/ 9562,4)* 100\%] = [8,98\% - 11,4\%] = -2,62\%$$

$$SPRED(\text{чистий спред}) \text{ на } 01.01.2020 \text{ р.} \% = [(5456,8/ 22329,8)*100\%] - [(4046,6/ 14119,2)* 100\%] = [15,66\% - 28,66\%] = -13\%$$

Після аналізу розрахунків SPRED напрошуються сумні висновки. Станом на 01.09.2021 року банк сплачував за депозитами та кредитами, які він брав,

відсоткову ставку на 2,62% більше, ніж за вложені депозити та надані кредити. Тобто банк робив на збиток. Станом на 01.01.2020 року ця різниця (чистий спред) стала ще більшою і досягла рівня – «-13%». До оптимального значення чистого спреду 1,25% обом показникам дуже далеко. Можна зробити висновок про безглузді або шахрайські дії керівництва банку. Однак не слід забувати, що запозичені кошти (депозити та кредити) банк, можливо, використовував в іншому, більш прибутковому, напрямі ніж кредитування, тому й SPRED вийшов негативним.

Кожен з наведених показників характеризує той чи інший аспект прибутковості банку. Так, ROA - передусім, показник ефективності роботи менеджерів. Він показує, як менеджери банку справляються з завданням отримання чистого прибутку з активів банківської установи. Показник ROE - вимірник доходності. Його значення завжди буде цікавити акціонерів. Він приблизно встановлює розмір чистого прибутку, який будуть отримувати акціонери від інвестування свого капіталу. За допомогою SPRED оцінюється, наскільки успішно банк виконує функцію посередника між вкладниками та позичальниками і наскільки гостра конкуренція на ринку, що обслуговується банком. Посилення конкуренції часто призводить до скорочення різниці між середніми доходами за активами та середніми видатками за пасивами.

Використовується ще один показник, який має назву GAP (розрив). Він характеризує рівень збалансованості активів і пасивів з фіксованою та змінною процентною ставкою. Справа в тому, що в практиці іноземних банківських установ часто застосовуються такі види договорів, зміни в яких майже неможливі. Якщо чутливих до змін процентних ставок активів за кожний певний період часу більше пасивів відповідного гатунку, то банк буде мати позитивний GAP ($GAP > 0$). Коли розмір чутливих до змін пасивів перевищує розмір активів з відповідними характеристиками, банк буде значення $GAP < 0$.

Процентні ставки за кредитами та депозитами майже завжди еластичні до змін облікової ставки НБУ. Майже усі банки у ситуації, коли зменшується облікова ставка НБУ, зменшують свої ставки. Для того, щоб захистити

прибуток банку від негативного впливу процентних ставок, його керівництво має прагнути до підтримки на фіксованому рівні значення коефіцієнта чистої процентної маржі.

Цей коефіцієнт розраховується так:

$$NIS=(INC - EXP) / (EAR ASS), \quad (2.11)$$

де NIS- чиста процентна маржа ;

INC- сумарний процентний дохід ;

EXP- сумарні процентні витрати ;

EAR ASS (earning assets)- доходні активи (однак в Інструкції «Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків»- це середні загальні активи; цей підхід ми і будемо використовувати).

Цей коефіцієнт визначає здатність банку приносити прибуток -його дохід від процентної різниці як процент середніх загальних активів. На практиці існує альтернативна формула, яка подає в чисельнику дохідні активи, базуючись на тому припущенні, що процентна маржа стосується тих доходних активів, що задіяні у процес отримання доходу від процентів. Однак і ті активи, проценти за якими не отримуються, і пасиви, проценти за яких не сплачуються, мають значний вплив на чисту процентну маржу. Так відбувається внаслідок того, що активи, за якими не отримуються проценти, є тягарем на дохід, особливо якщо вони фінансуються за рахунок підпроцентних пасивів; у той час, як депозити, за якими не нараховуються проценти, надходження збільшуються, особливо якщо за їх рахунок фінансуються ті активи, за якими отримуються високі проценти.

Розрахуємо цей коефіцієнт станом на 01.09.2021 р. та на 01.01.2020 р. та порівняємо їх значення (наведені розрахунки йдуть в тис.грн.).

$$NIS(\text{чиста процентна маржа}) \text{ на } 01.09.2021 \text{ р.} \% = [(1563,2 - 1090,2) / 31245,25] * 100\% = [493 / 31245,25] * 100\% = 1,51\%$$

$$NIS(\text{чиста процентна маржа}) \text{ на } 01.01.2020 \text{ р.} \% = [(5456,8 - 4046,6) / 35105] * 100\% = [1410,2 / 35105] * 100\% = 4,02\%$$

Можна зробити висновок, що в цьому випадку йде поліпшення стану прибутковості банку. Значення чистої процентної маржі збільшилося з 1,51% до

4,02% і до оптимального значення 4,5% АТ «Правекс банк» лише трохи не дотягує. Однак покращення NIS за півроку було досить значне – в 2,66 рази.

Ще одним показником є інший операційний дохід до загальних активів.

Цей коефіцієнт показує залежність від «нетрадиційного доходу». Збільшення цього коефіцієнта може показувати здорову диверсифікацію в платні фінансові послуги чи нездорове намагання досягти спекулятивного прибутку, щоб замаскувати недостатність основного банківського доходу від процентів.

Розрахуємо цей коефіцієнт станом на 01.09.2021 р. та на 01.01.2020 р. та порівняємо їх значення (нижченаведений розрахунок йде в тис.грн.).

На 01.09.2021 р. (за II квартал) :

Інший операційний дохід до загальних активів = $[(155,2+25,9+38,8)/31245,25] \times 100\% = [33026,5 / 31245,25] \times 100\% = 0,90\%$

На 01.01.2020 р. (за IV квартал):

Інший операційний дохід до загальних активів = $[(194,4+(-234,8)+9,9)/35105] \times 100\% = [333561,6 / 35105] \times 100\% = -0,089\%$

В цьому випадку ми бачемо значне погіршення даного показника з 0,90% до -0,089% , що є дуже поганою прикметою. Сталося це з-за збитків по торговельним операціям, стан яких вивчався на попередніх етапах. Але як вже зазначалося вище цей показник може говорити про здорову диверсифікацію в платні фінансові послуги чи нездорове намагання досягти спекулятивного прибутку, щоб замаскувати недостатність основного банківського доходу від процентів, тому однозначно трактувати цей показник без вивчення загального стану банківської установи не слід.

Розглянемо теорію рентабельності (прибутковості) комерційного банку.

Рентабельність (прибутковість) комерційного банку- один з один з основних вартісних показників банківської діяльності. Рівень рентабельності характеризується коефіцієнтом рентабельності. Загальний рівень рентабельності банківської установи ($R_{\text{заг}}$) дозволяє оцінити загальну

прибутковість банківської установи, а також прибуток, отриманий на 1 грн. доходів (доля прибутку в доходах):

$$R_{за.} = \frac{\text{Прибуток}}{\text{Доходи}} \text{ ,} \quad (2.12)$$

банка

Даний показник може бути доповнен (більш детально роз'яснен) за допомогою певних коефіцієнтів, які характеризують ступінь прибутковості активних операцій банку. По АТ «Правекс банк» він виглядає таким чином (розрахунко йде в тис.грн.):

$$R_{за.}(Iкв.) = (8,3 / 1890) * 100\% = 0,44\%$$

$$R_{за.}(IIкв.) = (1,3 / 1982,9) * 100\% = 0,09\%$$

$$R_{за.}(IIIкв.) = (1 / 2939,5) * 100\% = 0,04\%$$

$$R_{за.}(IIIкв.) = (10,2 / 5428,1) * 100\% = 0,19\%$$

Коефіцієнт чітко фіксує, що загальна рентабельність банку знаходиться на дуже низькому рівні. Протягом року спостерігались значні її коливання. Причому за останній квартал вона була хоча і більше ніж за II та III квартал, але менше в двічі ніж за I квартал.

Одним з основних показників прибутковості банку є показник, характеризуючий віддачу власного капіталу (ROE), який в даній роботі неодноразово було розглянуто:

Знаменник цього показника можна розширити введенням всіх часток статутного капіталу. Акціонери (пайовики) банківської установи, співставивши значення цього показника в різних банківській установих, можуть приймати рішення про розміщення своїх коштів.

Показник прибутковості банку K_1 залежить від прибутковості активів (K_2) і коефіцієнта достатності капіталу (K_3).

Це означає, що доходність банківської діяльності знаходиться в прямій залежності від віддачі активів (Прибуток / Активи) і в оберненій залежності від коефіцієнту достатності капіталу (Капітал / Активи). Тому зрозуміло, чому банку вигідно функціонувати на грані ризику, тобто з найменшим

забезпеченням активів власним капіталом. В діючих умовах розвитку ринкових відносин в Україні можливості росту K_1 обмежені, оскільки рост активів повинен підкріплюватися розширенням ресурсної бази. Але в умовах конкуренції, а, головне, вільних коштів у населення та підприємців, багато банків не мають можливості довести до оптимального рівня співвідношення капіталу до активів. При цьому велика частка власних ресурсів банківської установи в структурі пасивів зменшує загальну вартість ресурсів банку і, відповідно, підвищує прибутковість. Тому такі банки можуть мати більший прибуток при незначній маржі.

Резервом підвищення прибутковості залишається підвищення ступеню прибутковості активів (K_2). Даний показник характеризує рентабельність активних операцій і оцінює величину прибутку на 1 грн. активів.

Прибутковість активів знаходиться впрямій залежності від доходності активів (K_4) і частки прибутку в доходах банку (K_5). За допомогою аналізу динаміки кожного з показників можна виявити, який з них найбільше впливає на прибутковість активів. Коефіцієнт K_4 характеризує діяльність банку з точки зору ефективності розміщення активів, тобто можливостей створювати доход.

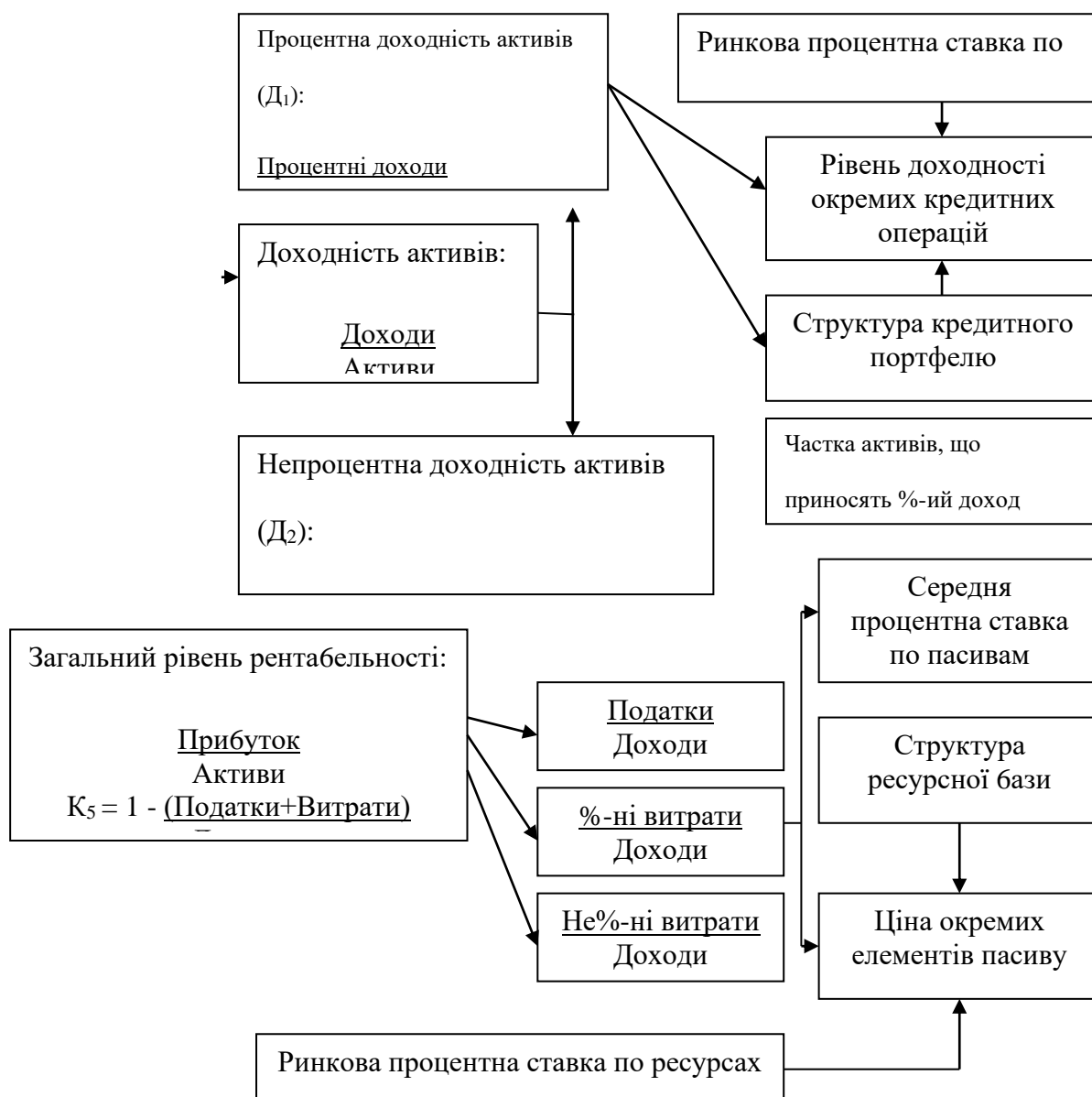
Тобто $K_4 = D_1 + D_2$. Показник D_1 оказує вплив на рівень доходності окремих активних операцій, структуру кредитного портфелю і частку кредитних активів, що приносять доход. Коефіцієнт K_5 показує здатність банку контролювати свої витрати. Тобто $K_5 = 1 - P_1 - P_2 - P_3$

З формули ми бачимо, що чим менше частка кожного з факторів в доходах, тим більший коефіцієнт K_5 .

Найбільший вплив на зниження частки прибутку в валовому доході мають процентні та непроцентні витрати. Реальний відсоток зменшення витрат слід шукати в зменшенні рівня сплачених відсотків за кредитні ресурси. Приведені на вищезазначеній схемі фактори повинні постійно знаходитися під пильною увагою керівництва банку, так як вони дозволяють зрозуміти, як підвищити результативність банківської діяльності. базуючись на факторному аналізі можна виявити фактори, що зменшують його

прибутковість. До них відносяться: сплачені відсотки по депозитах, адміністративно-господарчі витрати, платежі до бюджету, резерви під банківські ризики. Резерви росту прибутковості банківської установи слід шукати в підвищенні ефективності використання активів і зниженні витрат банківської установи.

З точки зору прибутковості при визначенні оптимальної структури пасивних депозитних операцій банківської установим слід орієнтуватися на залучення ресурсів во вклади від населення, підприємств та установ. Що ж стосується ефективності використання активів, то тут слід звернути увагу на оптимізацію структури кредитного портфелю з ціллю підвищення частки робочих активів. Крім того, слід пам'ятати, що значним ресурсом доходів банку є комісійні доходи.

2.1. Пофакторний аналіз рентабельності активів

Аналізую показники рентабельності, можна виявити резерви підвищення ефективності діяльності банківської установи. Це допомагає зробити групування статей балансу по рівню доходності операцій в активі та вартості ресурсів в пасиві.

Раціонально розміщувати статті пасива балансу в напрямку підвищення вартості ресурсів, а статті актива – в напрямку зменшення доходності здійснюваних операцій. Таким чином, буде видно з чого складається даний рівень рентабельності, недоходність яких активів покривається за рахунок дешевізни ресурсів. Власні ресурси банківської установи, які є безкоштовними повинні вкладуватися в активи, що не приносять прибутку. Використання власних коштів для кредитування зменшує вартість ресурсів і тим самим збільшує рівень прибутковості операцій банку. Тому, банки, що мають значні власні ресурси, можуть бути високорентабельними навіть у тому випадку, коли вони мають низьку доходну маржу. При цьому важливо пам'ятати про обратну взаємозалежність рентабельності і показника ліквідності балансу банківської установи.

Проведений аналіз показників доходності та прибутковості АТ «Правекс банк» свідчить про сумний стан цих показників в банку.

Проте, слід відмітити, що протягом розглянутого 2021 році деякі фінансові показники все ж таки поліпшилися. Доходи та прибуток банку зросли і в абсолютному вимірі.

Як вже зазначалося, такий стан справ може бути викликаний багатьма причинами (ризиковою політикою, різноманітними збитками, вкладенням в довгострокові активи, незбалансованістю активів та пасивів банку тощо), деякі з яких слід вважати розумними та допустимими. Другою особливістю є те, що в Україні покищо не існує єдина методологія щодо віднесення тих чи інших

рахунків бухгалтерського обліку до різноманітних статей при розрахунку коефіцієнтів. Можливо тому ці коефіцієнти занижують реальний стан справ АТ «Правекс банк». Іншою дуже важливою особливістю я вважаю те, що для визначення реального стану банківської установи треба робити повний аналіз балансу банківської установи, а це не є метою даної роботи. АТ «Правекс банк» має дуже великі резерви збільшення доходів (перш за все торгівельних і комісійних), тобто і прибутковості банку.

В 2021 році з'явилися тенденція росту процентних ставок і банку слід це враховувати це, щоб не тільки покращити доходність банківських операцій, а й довести її до середньобанківського (серед банків України) рівня, а по можливості перевищити його. Стрімкий рост тенденції прибутковості за рік дає надію на це. АТ «Правекс банк» слід також обережно підходити до формування пасивів і значно покращити структуру активів.

III. РОЗРОБКА ЗАХОДІВ З ПОЛПШЕННЯ АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

3.1. Удосконалення нормативно-правової бази регулювання діяльності комерційних банків

Необхідність поглиблення реформ у банківській сфері України зумовлена цілою низкою об'єктивних причин.

Зміцнення банківської системи України та підвищення її стійкості як щодо внутрішніх, так і зовнішніх негараздів - питання вкрай актуальне. Згляду на це уряд України повинен вжити низку заходів, спрямованих на оздоровлення проблемних банків.

З метою збереження позитивної економічної динаміки, забезпечення подальшого розвитку банківського сектору та недопущення дій, які можуть детаблізувати банківську систему, необхідно передусім внести зміни до Закону „Про банки і банківську діяльність”, що стосуються:

- вдосконалення практики корпоративного управління, зокрема, посилити вимоги щодо оцінки ефективності роботи спостережних рад і служб внутрішнього аудиту ;

- удосконалення процедури розгляду ділової репутації, освіти, стажу роботи керівників банку і його структурних підрозділів при призначенні на посаду та в процесі здійснення ними функцій ;

- надання більших повноважень Національному банку щодо визначення власників банків - фізичних осіб та походження джерел коштів, спрямованих на придбання акцій (часток) банків;

- спрощення процедур ліцензування з одночасним підвищенням вимог щодо виконання операцій та визначення підстав для відкликання банківської ліцензії;
- скасування заборони щодо надання безпроцентних кредитів;
- уведення норми щодо визначення кредитної угоди недійсною за наявності документального підтвердження факту отримання кредиту позичальником;
- отримання працівниками служби банківського нагляду інформації під час перевірок банків від усіх керівників, у тому числі і ради банку, що перевіряється;
- розширення переліку подій, які підлягають повідомленню службі банківського нагляду.

Станом на 01.01.2020 р. зі 189 діючих банків України 134 - відкриті у формі акціонерного товариства. Постає питання - на яких біржах можна купити їхні акції? І як можна їхній капітал облікувати за номіналом, вважаючи, що це справедлива оцінка, яка відповідає міжнародним стандартам бухгалтерського обліку [86].

Серйозне стурбування викликає відставання темпів приросту капіталу від приросту активів банку. За словами директора Центру наукових досліджень НБУ, кандидата економічних наук О.І. Кіреєва [86]: "Важко назвати нормальною ситуацію, коли обсяги депозитів зростають у 1,5-2 рази, а капітал за цей же час - усього на 10-20%. Якщо такий розрив зберігатиметься ще декілька років, то рано чи пізно це призведе до вибуху і невідповідності. Я переконаний, що ця невідповідність є вже сьогодні - невідповідають між розмірами банківського сектору та потребами економіки." [86]. Дану ситуацію ми можемо спостерігати сьогодні.

Але, як зазначив, головний спеціаліст Центру наукових досліджень НБУ, кандидат економічних наук Ю.О. Заруба [86], навіть якби темпи приросту капіталу банків України були адекватними зростанню банківських активів, заспокоюватися не варто. бо в умовах нинішнього "шаленого" приросту активів та зобов'язань банків їх конкурентоспроможність у перспективі визначатиметься в основному двома факторами: готовністю банків до можливих проблем з

ліквідністю та якістю активів. безпосереднім амортизатором можливих коливань якості активів покликаний стати не капітал банку, а спеціальні резерви під активні операції. Роль банківського капіталу як фінансової бази повинна бути лише потенційною, оскільки його використання для покриття банківських прорахунків часто передуює краху самого банку.

Таким чином, структура власного капіталу чинить значний вплив на довгостроковий конкурентний потенціал банківської установи. Не можна не зауважити також прямої залежності між обсягом капіталу та привабливості до нього вкладників. Так, на 01.09.2008 р. понад 62% коштів громадян та підприємницького сектору було сконцентровано у 14 провідних банківської установих, що становить 9,2% від загальної кількості діючих банків України. Тобто населення та підприємці часто не керуються жодними корпоративними інтересами та надають перевагу банківській установим, які володіють великим капіталом. Це, в свою чергу, позитивно впливає на конкурентний потенціал банків [86].

У результаті економічного зростання зростає довіра громадян до банків, що проявляється у збільшенні обсягів банківських вкладів населення. Фінансова система демонструє оздоровлення, сформовані банківської установими резерви є достатніми, а рівень капіталізації відповідає вимогам чинних правових актів. Але постає друге питання - вигреш від довіри мають не тільки банки і навіть не настільки банки, оскільки економіка в цілому і передусім її реальний сектор.

Основними шляхами вирішення цієї проблеми є:

1. Налагодження високоефективного, дієвого банківського нагляду, контролю і аудиту за діяльністю комерційних банків, щоб і сам механізм контролю, і його результати були прозорими, регулярно доводилися до відома всього населення.

2. Законодавчо захистити спочатку банк, його правові і матеріальні інтереси, та кредитора.

3. Закон про гарантування вкладів населення працює неефективно. Скажіть солідному вкладнику, скільки йому гарантують за вкладами, і він швидко забере свої гроші і піде з банку. [85].

На сьогодні у банків немає в необхідних для економіки обсягах довгострокових пасивів, щоб надавати кредити на тривалий строк. У структурі зобов'язань банківської системи (за термінами погашення) довгострокові зобов'язання (понад рік) становлять лише 8,6 відсотка. Терміни, на які залучаються кошти, унеможливають використання їх для довгострокового кредитування. Як відмічається в доповіді президента Асоціації українських банків О. Сугоняко з 2003 року [89], що строк депозитів сьогодні не перевищує 12-13 місяців, при цьому кредити клієнти бажають отримати на строк більший за 3-5 років. Пан С. Аржевін констатує [89]: «Дійсно «довгі» гроші для банків - це власні гроші, котрих поки що малувато. Мотивацій для формування власного капіталу не так вже й багато (наприклад, неприйнятність дивідендної політики), отже вихід на міжнародні ринки, де багато дешевих «довгих» грошей, - один з засобів зробити ресурси дешевшими. Але він досить складний для наших позичальників зважаючи на невисокі кредитні рейтинги».

Необхідно також наголосити на необхідності законодавчого визначення можливості відчуження банком у свій актив заставного майна в разі невиконання позичальником зобов'язань, а також механізму оперативного списання безнадійної заборгованості. Заслужують на увагу і пропозиції щодо змін до Кримінального кодексу України, які стосуються введення норм відповідальності фізичних осіб за свідоме надання неправдивої інформації з метою одержання кредиту, за здійснення дій з метою самовільного продажу або пошкодження предмету застави, за ухилення від сплати боргу.

Українські банки готові без вагання прийняти вимоги сучасної економіки. Комітет з питань фінансів і банківської діяльності планує прийняти в недалекому майбутньому три пакети законів.

1. Комплекс законів про іпотеку.

2. Законопроект "Про захист прав кредиторів та реєстрацію обтяжень", який стосується захисту прав кредиторів. З прийняттям цього закону очікується зниження ризиків кредитування і розширення ринку банківських послуг, а отже, полегшення реалізації застави та посилення відповідальності позичальника за взяті кредити.

3. Внесення змін до Закону України "Про банки і банківську діяльність" про ліквідацію мораторію на примусову реалізацію майна.

Повертаючись до кредитування економіки, треба зауважити, що тільки великі банки мають достатній потенціал для масштабного кредитування, інвестицій, шляхом вкладення коштів у модернізацію діючих виробництв. Надання кредитів на відновлення виробництва потребує значних коштів, а це зумовлює необхідність збільшення концентрації банківського капіталу. Незначні кошти, розпорошені по великій кількості банків, не здатні швидко вивести економіку з економічного занепаду.

Сьогодні для банківської системи України характерною є тенденція до зниження показника достатності капіталу, оскільки активи комерційних банків зростають швидше, ніж капітал. Так, підсумок роботи банків за 9 місяців 2020 року підтверджує цю тенденцію: темпи росту капіталу (+1,54 рази) відстають від темпу росту активів (+1,94 рази).

На сьогодні досить поширеною є думка, що ситуацію в інвестиційній сфері можна виправити створенням спеціального інвестиційного банку, оскільки навіть досить значні банки є малопотужними для фінансування великих інвестиційних проектів. Досвід роботи Промінвестбанку, який нині виступає в ролі провідного організатора в галузі інвестицій, свідчить про інше. Вітчизняні комерційні банки можуть бути інвесторами власної економіки. Однак вони стоять перед проблемами, породженими неврегульованістю правового простору держави, які перешкоджають розвитку економіки та стримують спрямування коштів на активізацію діяльності українських підприємств.

Відсутність підтримки інвестиційного кредитування на державному рівні не сприяє збільшенню обсягів надання довгострокових кредитів комерційними

банківської установими. Банківської установим, що кредитують визначені пріоритетні галузі та напрями, які забезпечують розвиток пов'язаних з ними виробництв, не надаються пільги, не запроваджені механізми зацікавлення шляхом введення спеціального режиму оподаткування. Внаслідок не виваженої державної політики в питаннях функціонування фінансово – кредитної системи банки не мають на сьогодні в достатніх обсягах довгострокових ресурсів, насамперед через низький рівень заощаджень фізичних та юридичних осіб.

Для створення сприятливого інвестиційного клімату та стимулювання здійснення вітчизняними банківської установими вкладень в економіку України необхідно:

- вжити заходів щодо зміцнення банківської системи України;
- підвищити вимоги до економічних нормативів комерційних банків та обсягу їх регулятивного капіталу;
- зменшити податковий тягар на інвестиційні операції, в тому числі й шляхом створення спеціального режиму оподаткування доходів банків, отриманих в результаті спрямування коштів на інвестиційне кредитування;
- створити фонд довгострокового кредитування за рахунок цільових бюджетних коштів і ресурсів Національного банку України;
- забезпечити формування розміру облікової ставки НБУ на економічно обгрунтованих засадах, виважено та поєднуючи інтереси вкладників, позичальників і банків;
- відмінити практику розголошення контролюючими органами банківської таємниці;
- відмінити ідентифікацію осіб у разі здійснення операцій з цінними паперами на пред'явника, що дасть змогу запобігти відтоку коштів з банківських установ до тіньового сектору економіки та створить сприятливі умови для вкладання населенням коштів у банківську систему України;
- звільнити від оподаткування доходи держателів ощадних сертифікатів на пред'явника;

- запровадити механізм, який регулював би передачу землі сільськогосподарського призначення в приватну власність, оскільки незавершеність земельної реформи негативно впливає на залучення інвестицій в агропромисловий комплекс.

Здійснення запропонованих кроків у комплексі безумовно сприятиме покращенню інвестиційного клімату в Україні відродженню національної економіки. Необхідно також зазначити, що перед банківською системою України постає ще одна важлива задача - розвиток іпотечного кредитування та впровадження цих програм в життя.

Формування системи іпотечного кредитування в Україні вивідкриває нові фінансові перспективи для розвитку національної економіки: забезпечується підвищення рівня капіталізації інвестиційних ресурсів, започатковується новий механізм більш ефективного розподілу капіталу між сферами і галузями економіки, виникає новий імпульс для суттєвого розширення фондового ринку на основі появи нових іпотечних цінних паперів. Іпотечне кредитування може стати потужним фінансовим стимулом для подальшого розвитку вітчизняної економіки. Зауважимо, що перспективи іпотечного кредитування зумовлюються загальним поліпшенням ситуації на фінансових ринках країни. Іпотечне кредитування як засіб інвестування безпосередньо взаємодіє із системою фінансових ринків.

Головною умовою становлення іпотечного кредиту є право на заставу землі та нерухомості. Нерухомість у банківській практиці традиційно вважається досить надійною заставою. Важливо зазначити, що іпотечний кредит не є простим різновидом довгострокового банківського кредиту, хоча спроби подати його зміст саме таким чином мають місце. Іпотечний кредит — окрема й важлива форма кредиту, яка перетинається з банківським кредитом, але не підпорядкована йому.

На жаль, серйозні загрози пов'язані із перспективою тінізації іпотечного ринку, що формується. Іпотечні операції, без сумніву, стануть одним із найпривабливіших видів "бізнесу" для вітчизняного тіньового капіталу.

Необхідно вже сьогодні планувати заходи щодо витіснення тіньової складової з вітчизняного ринку іпотеки.

Найбільші перспективи в період становлення іпотечного ринку має розвиток житлової іпотеки. Житло — це дорогий товар, його купівля, як правило, не може здійснюватися за рахунок поточних доходів споживачів чи їх нагромаджень. Треба бути реалістами: в найближчі роки найшвидшими темпами і найбільш інтенсивно в Україні буде розвиватися саме житлова іпотека.

безумовно, слід розширяти досвід акціонерного комерційного банку "Аркада" і холдингової компанії "Київміськбуд" щодо іпотечного кредитування житлового будівництва. На основі іпотечного кредиту та іпотечного ринку створюватимуться нові можливості для фінансової допомоги населенню у придбанні житла, отримання позик під заставу майбутнього житла та ін. Утворення в київській іпотечній системі "банк — будівельна компанія" ТОВ "Аркадафонд" розпочало якісно новий етап в розвитку вітчизняної житлової іпотеки — появу іпотечних цінних паперів (іпотечних облігацій).

Перспективи іпотечного житлового кредитування безпосередньо пов'язані зі створенням системи накопичувальних вкладів населення в банківській установих — поступовим нагромадженням коштів на первинний внесок для отримання іпотечного кредиту на житлове будівництво. До системи іпотечного житлового кредитування слід залучити переважну більшість населення, яке має потребу в житлі. Важливе значення у цьому плані має використання досвіду німецьких «будощадкас вашпрагказзе», які створюються банківською установими або діють незалежно від банків. Як відомо, останнім часом досвід роботи будощадкас широко використовується в країнах Східної Європи.

Окремою і надзвичайно важливою є проблема розвитку так званої промислової іпотеки, тобто іпотеки підприємств. Дійсно, не слід применшувати перспективи використання іпотечного кредиту у промисловості. Іпотечне кредитування найбільші перспективи має у фондомістких галузях промисловості - металургії, добувній промисловості та важкому

машинобудуванні. Іпотечний кредит під заставу виробничої нерухомості міг би ефективно використовуватися для будівництва і перепланування виробничих споруд і приміщень, реконструкції технологічних систем тощо.

Слід передбачити прийняття окремого Закону "Про іпотеку підприємств як майнового комплексу". Насамперед на законодавчому рівні потрібно вирішити проблему застави корпоративних прав, адже неможливою є застава нерухомості (майна) підприємств, в статутному фонді яких 25 і більше відсотків становить державна власність. Інша справа, що тут потрібно бути дуже уважним, щоб цей захід не призвів до появи чергового джерела збагачення тіньового капіталу за рахунок державної власності.

Для успішного запровадження іпотечного кредитування в Україні необхідна чітка правова регламентація всіх проблем іпотеки, включаючи насамперед питання цивільного, банківського законодавства, законодавства про виконавче судочинство, про ринок цінних паперів. Надійна правова база дасть змогу захистити права кредитора і позичальника за іпотечним кредитом, знизити потенційні ризики, створити умови для повноцінного використання сучасних стандартів іпотеки тощо.

Для становлення іпотечного кредитування та його ефективного розвитку недостатньо створення певних фінансово-кредитних інститутів, необхідне застосування дієвої системи інструментів іпотечного ринку. Серед економічних інструментів регулювання ринку іпотечних кредитів слід зазначити стандарти, гарантії, страхування, реєстрацію, оцінку, аналіз, контроль, оподаткування та ін.

3.2. Впровадження методики операційно-вартісного аналізу в діяльності АТ «Правекс банк»

Проведені дослідження в дипломній роботі показали, що стійкість комерційного банку залежить від багатьох аспектів його діяльності, головними елементами якої є :

Капітальна стійкість банку. В її основі - обсяг власного капіталу, що забезпечує достатню суму грошових коштів, яку при необхідності можна використати для повернення депозитів, сформувати резерв для погашення непередбачених збитків чи боргів. Власний капітал банку є також джерелом фінансування розвитку банку, подолання негативних ситуацій, зумовлених форс-мажорними обставинами, запорукою необхідного реагування на кон'юнктуру кредитного ринку.

Комерційна стійкість банку. Цей вид стану фінансової установи виражає: рівень зв'язків банку з іншими суб'єктами ринкової інфраструктури; розвинутість і міцність взаємовідносин із державою; інтегрованість у систему міжбанківських відносин із державою; якість співробітництва з кредиторами, дебіторами, клієнтами і вкладниками;

залежність банківської сфери від стану економіки в цілому; міцність зв'язку між обсягом грошового капіталу банку і його реальним капіталом;

концентрацію частки активів і приватних вкладів у розпорядженні одного фінансово-кредитного закладу;

контроль значного обсягу фінансових потоків у країні.

Організаційна стійкість банку. Організаційна структура банку і механізм її управління повинні відповідати як реалізації основної функції фінансово-кредитного закладу, так і конкретному асортименту банківських послуг і продуктів, що лежать в основі тактики і стратегії банку. Організаційна структурна стійкість комерційного банку визначається функціонально-

технічною документацією, що регламентує всі аспекти його діяльності, які стосуються як організаційної структури, так і специфічних банківських операцій.

Функціональна стійкість банку. Вона, по-перше, залежить від рівня спеціалізації банку в обмеженому колі послуг та продуктів, що дає змогу спеціалізованому банку раціональніше й ефективніше управляти власним і залученим капіталом. По-друге, універсалізація банку (або розширення його операцій) також веде до підвищення функціональної стійкості, оскільки це сприяє тому, що багато хто з клієнтів має можливість задовольнити весь асортимент своїх потреб у банківських продуктах і послугах в одному банку. І перший, і другий із зазначених критеріїв визначення функціональної стійкості банку та керування нею мають як позитивні, так і негативні аспекти. Так, високий рівень спеціалізації комерційного банку посилює його залежність від змін кон'юнктури на товарному й кредитному ринах і зумовлює перешкоди для можливості розширення банківських операцій у складних для банку ситуаціях.

У свою чергу універсалізація комерційного банку створює умови диверсифікації структури залучення грошових ресурсів від вкладників та інших клієнтів. Це послаблює залежність фінансово-кредитної установи від одного (навіть значного) клієнта. Разом із тим розширення обсягу та асортименту послуг та продуктів, що надаються банком, може зумовити надмірне ускладнення організації й управління банком і, як наслідок, зниження його доходності, конкурентоспроможності, чутливості до потреб ринкового середовища.

Фінансова стійкість банку. Ця характеристика діяльності банку вміщує зазначені вище основні показники, що розкривають і синтезують результативність інших складових стійкості фінансово-кредитного закладу, насамперед обсяг і структуру власних засобів, рівень доходності і прибутковості, норму прибутку на власний капітал, дотримання встановлених показників ліквідності, мультиплікативну ефективність власного капіталу, обсяг створеної додаткової вартості.

В другому розділі дипломної роботи відзначено, що кожний функціональний підрозділ АТ «Правекс банк» реалізує свої продукти порівняно автономно від діяльності інших банківських структур. Незважаючи на це, банк функціонує як єдине підприємство, багато його підрозділів перебувають у цілісному технологічному ланцюгу при наданні клієнтам окремих продуктів.

Саме цей зв'язок та взаємозалежність банківських підрозділів зумовлює необхідність урахування усіх витрат та прибутків, що виникають на рівні кожного підрозділу в процесі підготовки та реалізації банківських продуктів для досягнення його фінансової стійкості. Цей же принцип має бути закладений в основу оцінки ефективності функціонування «центрів прибутку».

Тому в дипломній роботі розроблено комплексний підхід до оцінки фінансової стійкості АТ «Правекс банк» шляхом визначення зрозумілих та незатратних підходів визначення собівартості процентних продуктів банку з урахуванням витрат усіх учасників процесу їх реалізації та перерозподілу між ними доходів та видатків залежно від ступеня участі кожного підрозділу в наданні окремих продуктів.

В АТ «Правекс банк» проблема формування собівартості процентних продуктів банку, а також підхід до оцінки ефективності роботи функціональних підрозділів (центрів прибутку) пов'язується з установленням внутрібанківської трансфертної ціни купівлі-продажу вільних грошових коштів. Цей підхід ґрунтується на тому, що кожен конкретний актив формується за рахунок конкретного пасиву. Тому якщо підрозділу не вистачає власних ресурсів для здійснення активних операцій, він купує кошти, яких не вистачає, у банку за внутрішньою ціною.

Таким чином процентна складова собівартості активу складається з витрат на оплату ресурсів, здійснених банківським підрозділом за угодами з вкладниками та за внутрібанківськими угодами. Продавцем та покупцем ресурсів всередині банку виступає казначейство.

При використанні моделі управління активами «банки усередині банку» використовується метод розподілу джерел ресурсів для формування різних активів. Казначейство у даному випадку виконує роль посередника в управлінні ресурсами та забезпечує безперебійну роботу банку разом з відділом по управлінню ризиками або аналітичною службою.

Незважаючи на те, що проблеми врахування внутрібанківських платежів за ресурси як складової собівартості почали вирішуватися, АТ «Правекс банк» ще не має достатнього досвіду такої аналітичної роботи.

Досягнення фінансової стійкості в умовах фінансової кризи шляхом визначення процентних видатків при розподілі внутрібанківських грошових потоків та платежів за ресурси, побудованих на основі моделі «загальний фонд», пропонується здійснювати на основі таких принципів.

1. Сума процентних витрат підрозділів, що забезпечують лише акумуляцію ресурсів, покривається доходами підрозділів, які розміщують ресурси.

2. Розподіл суми процентних видатків за залученими коштами здійснюється між функціональними підрозділами пропорційно до частки ресурсів, розміщених кожним з них, у загальному обсязі активів банку за винятком недохідних активів.

3. Розрахована сума процентних видатків кожного підрозділу перерозподіляється між іншими функціональними підрозділами пропорційно до обсягу залучення коштів кожним з них. При цьому із загального обсягу пасивів виключаються власні кошти банку та кредиторська заборгованість.

Припустимо, що в банку місячні платежі за ресурси склали 3495334 грн. Середньомісячна валюта балансу складає 299626902 грн (середньомісячна вартість пасивів - 15% річних).

Середньомісячний розмір активів та пасивів банку та структура прогнозованого балансу без урахування недохідних активів та безкоштовних пасивів наведені у табл. 3.1 та 3.2.

Таблиця 3.1

Структура активів та пасивів банку

АКТИВИ	Сума	Частка активу, %	ПАСИВИ	Сума	Частка пасиву, %
Ліквідні активи	20313998	9	Вклади до запитання	92899399	33
Міжбанківський кредит	43986393	16	Міжбанківський кредит	11051816	4
Комерційні кредити	96466039	34	Строкові вклади	14336394	5
Цінні папери	9089530	3	Цінні папери	6358195	2
Розрахунки між філіями	68934980	25	Розрахунки між філіями	113932991	41
Недохідні активи	19366028	6	Капітал	19238891	9
Дебіторська заборгованість	23682959	8	Кредиторська заборгованість	22020259	8
БАЛАНС	299626902	100		299626902	100

За структурою розміщення ресурсів частина загальної суми платежів за ресурси складе:

за комерційними кредитами

$3495334 \text{ грн} \times 0,44 = 1539949 \text{ грн};$

за дилінговими операціями

$3495334 \text{ грн} \times 0,2 = 699069 \text{ грн};$

за цінними паперами

$3495334 \text{ грн} \times 0,04 = 139813 \text{ грн};$

за операціями з філіями

$3\,495\,334 \text{ грн} \times 0,32 = 1\,118\,509 \text{ грн}.$

У моделі «загальний фонд» сума процентних видатків підрозділів, які виконують активні операції, використовується для покриття видатків підрозділів, що забезпечили залучення коштів. При цьому доходи перерозподіляються між підрозділами пропорційно до розміру залучених ними коштів. Так, якщо частка ресурсів, залучених підрозділом з роботи з філіями, складає 48 % від їх середньомісячного обсягу, то всі інші підрозділи, які

виконують активні перації, відносять 48% своїх процентних видатків на доходи цього підрозділу як внутрішній платіж за ресурси.

Таблиця 3.2

Структура балансу без урахування недохідних статей

АКТИВИ	Сума	Частка активу, %	ПАСИВИ	Сума	Частка пасиву, %
Комерційні кредити	96466039	44	Вклади до запитання	92899399	39
			Строкові вклади	14336394	6
Міжбанківський кредит	43986393	20	Міжбанківський кредит	11051816	5
Цінні папери	9089530	4	Цінні папери	6358195	3
Розрахунки між філіями	68934980	32	Розрахунки між філіями	113932991	48
БАЛАНС	218294919	100		238398595	100

При цьому величина платежу за ресурси, який припадає на підрозділ з роботи з філіями, відповідно до його частки у середньомісячному обсязі активів має зменшитися на суму, яку цей підрозділ винен самому собі, з огляду на його частку у середньомісячних пасивах.

Остаточний перерозподіл доходів та витрат, побудований на зазначених вище принципах, наведений у табл. 3.3.

Таким чином процентна складова собівартості склала:

за комерційними кредитами

$$1539949 \times 12 / 96466039 = 0,191 (19,1\%)$$

за міжбанківськими кредитами

$$699069 \times 12 / 43986393 = 0,192 (19,2\%)$$

за цінними паперами

$$139813 \times 12 / 9089530 = 0,185(18,5\%);$$

по функціональним підрозділам

$$1118509 \times 12 / 68934980 = 0,195 (19,5\%).$$

При цьому в результаті внутрібанківських платежів за ресурси підрозділи отримують наступні внутрішні надходження.

Запропонована методика звичайно має цілу низку недоліків. Головним з них є умовність віднесення суми процентних видатків на певний актив відповідно до його частки у загальному обсязі їх дохідної частини. Також умовним є і внутрішній перерозподіл платежів та надходжень за надані ресурси. Звичайно більш точні та об'єктивні дані будуть отримані на підставі чіткого визначення джерел формування кожного кредиту, встановлення внутрішньої ціни ресурсів та координації внутрібанківського руху коштів.

До переваг цього підходу можна віднести його простоту та можливість без великих зусиль вирішити два важливих завдання: визначення процентної складової видатків на формування кожного активу та приблизну оцінку ефективності роботи функціональних підрозділів банку на основі порівняння процентних витрат та надходжень підрозділів. Модель можна модифікувати шляхом віднесення на доходи підрозділів, які виконують лише пасивні операції, тільки фактичної суми витрат, пов'язаних з оплатою залучених коштів. Розрахунки за вказаною в таблиці методикою дають можливість визначити рівень витрат за кожним інструментом платних пасивів та виробити цінову політику, яка дасть змогу банку збільшити доходи та забезпечити його фінансову стійкість. При цьому необхідно врахувати таке:

1. Витрати на обслуговування поточних рахунків - це найдешевший ресурс банку. Тому збільшення його частки у ресурсній базі зменшує процентні витрати банку, але різко збільшувати такий інструмент складно, оскільки зростання величини поточних рахунків не вигідне клієнтам банку, а нові господарські суб'єкти з'являються не дуже часто.

2. Збільшення у залучених коштах частки строкових депозитів підприємств та організацій є позитивним моментом, незважаючи на те, що цей ресурс сприяє зростанню процентних витрат.

3. Строкові депозити - це стабільна частина ресурсів банку, яка дає змогу здійснювати кредитування на триваліші терміни та під більший відсоток. Велика частка міжбанківського кредиту у загальному обсязі банківських ресурсів веде до подорожчання кредитних ресурсів банку в цілому. Крім того, зростання

залежності від великих міжбанківських кредитів не є позитивним, бо диверсифікація банківських ресурсів зміцнює ліквідність, а міжбанківський кредитне сприяє диверсифікації.

4. банк широко застосовує депозити населення, тому що витрати за ними нижчі, ніж за міжбанківським кредитом. З метою залучення таких коштів банк диференціює процентні ставки та пропонує різноманітні форми збережень доходів населення.

Таблиця 3.3.

Остаточний перерозподіл доходів та витрат АТ «Правекс банк»

Вид активу	Частка активу, %	Сума процентних видатків підрозділу, грн	Сума, що відходить до інших підрозділів	Вид пасиву	Підрозділ на який віднесено дохід
1	2	3	4	5	6
Комерційні кредити	44	1539 949	599800 (39%)	Вклади до запитання	Управління розрахункового обслуговування
			92229 (6%)	Строкові вклади	Управління депозитів
			96899 (5%)	Міжбанківський кредит	Управління дилінгу
			46183 (3%)	Цінні папери	Управління цінних паперів
			938215 (48%)	Розрахунки з філіями	Управління з роботи з філіями
Міжбанківський кредит	20	699 069	292636	Вклади до запитання	Управління розрахункового обслуговування
			41944	Строкові вклади	Управління депозитів
			34953	Міжбанківський кредит	Управління дилінгу
			20992	Цінні папери	Управління цінних паперів
			335552	Розрахунки з філіями	Управління з роботи з філіями
Цінні папери	4	139 813	54529	Вклади до запитання	Управління розрахункового обслуговування
			8389	Строкові вклади	Управління депозитів
			6991	Міжбанківський кредит	Управління дилінгу

Продовження табл. 3.3.

			4194	Цінні папери	Управління цінних паперів
			69110	Розрахунки з філіями	Управління з роботи з філіями
Розрахунки з функціональними підрозділами	32	1118 509	436218	Вклади до запитання	Управління розрахункового обслуговування
			69110	Строкові вклади	Управління депозитів
			55925	Міжбанківський кредит	Управління дилінгу
			33555	Цінні папери	Управління цінних паперів
			536883	Розрахунки з філіями	Управління з роботи з філіями

Отже, основну частину витрат комерційного банку становлять витрати з формування його ресурсної бази, які, у свою чергу, залежать від обсягу, структури і середньої ціни залучення пасивів. Конкуренція банків за депозити ускладнює вирішення цієї проблеми. Вирішення цієї проблеми залежить від пріоритетів орієнтації роботи банку в аналізованому періоді на збільшення прибутку (збільшення обсягів ресурсної бази та обсягу розміщення в активах) або норми прибутку (дешеві залучені ресурси та дороге розміщення).

3.3. Методологія комплексного фінансово-економічного аналізу діяльності банку

Ціноутворення на депозити вимагає точного розрахунку вартості кожного виду депозиту, розрахунку середньої вартості депозитної бази і співвідношення з рівнем процентної ставки за активними операціями. Для загальної оцінки рівня витрат банку розраховуємо його фінансову стійкість (табл. 3.4).

Наведені коефіцієнти фінансової стійкості дають змогу уточнити висновки про якість дохідної бази банків, про роль окремих компонентів, що визначають дохідність активів, про ефективність банківського контролю за своїми витратами.

Таблиця 3.4

Оцінка рівня витрат банку з використанням моделі фінансової стійкості АТ «Правекс банк»

Коефіцієнт	Чисельник	Знаменник	Оптимальне значення	Економічна характеристика
K1	Витрати банку, В	Доходи банку, Д	<1,0	Загальна дієздатність банку
K2	Операційні витрати, $V_{оп}$	Операційні доходи, $D_{оп}$	<0,95	Прогнозний інструмент оцінки стійкості банку
K3	Доходи банку, Д	Платні пасиви, Пп	Визначає банк	Частка доходів на покриття заборгованості

К ₄	Платні пасиви, Пп	Дохідні активи, А ^а	max 1,2	Розміщення платних пасивів у дохідні активи
К ₅	Витрати банку, В	Активи банку, А	Визначає банк	Вартість 1 грн банківських активів
К ₆	Процентні витрати, В _п	Середні залишки дохідних активів, А _{сер}	Визначає банк	Співвідношення витрат працюючих активів
К ₉	Процентні витрати, В _п	Процентні доходи, Дп	<0,8	Частка процентних витрат у процентних доходах банку
К ₈	Непроцентні витрати, В _н	Активи банку, А	1-4%	Граничний рівень непроцентних витрат на 1 грн активів
К ₉	Непроцентні витрати, В _н	Середні залишки активів, А _{сер}	Визначає банк	Частка витрат на забезпечення функціонування банку
К ₁₀	Непроцентні доходи, Дн	Непроцентні витрати, В _н	>0,5	Рівень покриття непроцентних витрат непроцентними доходами
к _с	Ліквідні активи, А _{лікв}	Платні пасиви, Пп	> 1,0 (критичне значення < 0,8)	Збалансованість активної і пасивної політики банку
Кц	Витрати банку, В	Кількість клієнтів, К _{кл}		Узагальнюючий показник

Одержання інформації про вартість та рентабельність (збитковість) конкретних операцій, послуг та підрозділів АТ «Правекс банк», а також облік вартості обробки конкретних операцій та послуг банку в підрозділах, які здійснюють ці послуги чи операції можливо з допомогою операційно-вартісного аналізу.

Застосування методики операційно-вартісного аналізу роботи для підвищення фінансової стійкості філіалу та його підрозділів дасть можливість вирішити такі питання:

визначення операцій чи послуг, яки надають філіалу максимальний (мінімальний) прибуток необхідно для прийняття рішень про поширене впровадження цих послуг, чи навпаки – зниження надання їх;

визначення підрозділів філіалу, які надають найбільший (найменший) прибуток необхідно для прийняття управлінських рішень по удосконаленню їх

діяльності, а також для впровадження відповідальності керівників та менеджментів підрозділів за кінцеві фінансові результати;

методологічна оцінка ефективності діяльності підрозділів буде достатньо зважена, з одного боку, а з другого – направлена на мотивацію досягнення стратегічних цілей банку.

Прийняття управлінських рішень з використанням методики операційно-вартісного аналізу також забезпечить:

швидкість прийняття рішень;

можливість реагування на умови ринку, що змінюються;

підконтрольність діяльності підрозділів (ефективність та ризики);

облік індивідуальних умов ринків, на яких функціонують бізнес-одиниці.

Визначимо терміни, які будуть використовуватися при впровадженні методики ОВА:

пропорційні (умовно-змінні) витрати – це витрати, розмір яких прямо пропорційне обсягу операції (послуги), яка здійснюється і які можуть змінюватися у залежності от обсягу операцій.

непропорційні (умовно-постійні) витрати – це витрати, які не залежать від обсягу операцій (послуг), які здійснюються, величина яких визначається іншими факторами.

фіксовані витрати – це витрати, які не залежать від обсягу операцій (послуг) і являють собою фіксоване значення за одну операцію (послугу).

центр (підрозділ) – це сукупність банківських спеціалістів, які забезпечують надання однієї послуги чи здійснення однієї операції.

центри прибутку – підрозділи банку, які безпосередньо здійснюють операції, які надають прибуток.

центри витрат – підрозділи банку, які здійснюють управління банком, опосередковане надання (супроводження) операцій та послуг, але які не здійснюють безпосередньо операції, які надають прибуток.

операційні витрати (затрати) - витрати, пов'язані з безпосереднім проведенням операцій центрами прибутку і які включають, в тому числі, і проценти витрати по залученим грошовим коштам (чиста вартість ресурсів).

неопераційні витрати (затрати) – витрати підрозділів банку на оплату праці, амортизаційні відрахування, оренду обладнання та приміщень, канцелярські товари і т.п.

Проведення ОВА вимагає спеціальної класифікації банківських операцій та послуг (рис. 3.1.) для виявлення їх взаємозв'язку. Для цих цілей необхідно класифікувати послуги в залежності від взаємодії між ними:

супутні послуги, тобто послуги, які можуть бути заподіяні при наданні основної послуги чи операції;

- пов'язані послуги, при яких для проведення однієї послуги необхідно провести ряд інших послуг чи операцій;
- незалежні послуги, тобто послуги, які оказують паралельно і які не пов'язані між собою;

групи пов'язаних послуг, тобто пакет послуг, поєднані однієї нерозривно пов'язаною технологічним ланцюжком.

Рис. 3.1. Класифікація банківських операцій

З позиції способів надання послуг вони підрозділяються таким чином (табл. 3.5.):

Реалізація моделі ОВА здійснюється шляхом розрахунку прибутків та витрат центрів прибутків та центрів витрат філіалу по операціям, які вони здійснюють.

Необхідно структурні підрозділи філіалу розподілити на центри прибутку та центри витрат. Центри можуть скластися зі структурних підрозділів чи одного підрозділу філіалу, цільових робочих груп и сукупності різнопрофільних підрозділів.

Таблиця 3.5

Класифікація послуг по способам їх надання

Вид послуг	Критерії класифікації
Ресурсні	Послуги по залученню та розміщенню коштів
Трансформаційні	Послуги та операції банку, які приводять до змін виду грошових коштів клієнта
Розрахункові	Послуги та операції банку, призначені для ховання вільних грошових коштів клієнта банку на умовах вільного розпорядження ними і для проведення поточних переміщуваль в готівкових та безготівкових формах
Касові	Послуги та операції по обслуговуванню готівкових грошових коштів
Депозитарні	Послуги по хованню та інкасації матеріальних засобів
Забезпечення	Послуги банку, які забезпечують операції клієнта, наприклад, видача корпоративної пластикової картки
Нефінансові	Послуги банку нефінансового характеру, наприклад консультаційні послуги

До центрів прибутку необхідно віднести підрозділи, які безпосередньо здійснюють обслуговування клієнтів та продаж банківських продуктів (наприклад, управління корпоративного бізнесу, управління роздрібною бізнесу, управління операційного супроводження, казначейство, відділи кредитування клієнтів, платіжних систем та грошово-касового обігу).

Центри збитків повинні включати до себе управлінський персонал філіалу (директор та його заступники), підрозділи, які зайняті підготовкою управлінських рішень та зовнішньої звітності, плануванням, обліком внутрішніх операцій, господарським обслуговуванням філіалу і так ділі (наприклад, бухгалтерія, відділ планування та фінансового аналізу, відділ маркетингу, адміністрація, відділ інформаційних технологій, юридичний відділ та відділ безпеки).

Однієї послуги чи операції відповідає один центр прибутку та один центр витрат банку:

Послуга 1 $\longrightarrow$ Центр прибутку 1 + Центр витрат 1

і так далі

Послуга N $\longrightarrow$ Центр прибутку N + Центр витрат N

Прибутковість послуги чи операції можна визначити по формулі (в загальному вигляді):

$$Пп = (ОДп - ОВп) - НВ, \quad (3.1)$$

де, ОДп – операційні доходи від послуги (операції);

ОВп – операційні витрати від послуги (операції);

НВ – не операційні витрати по послуги (операції).

Операційними доходами по всім видам послуг та операцій філіалу виступають: проценти по послугам ресурсного типу, фіксовані тарифи для послуг розрахункового, касового, депозитарного, не фінансового типу та типу забезпечення.

Для послуг ресурсного виду ця формула буде мати вид:

$$Пп = (ОДр - АС) + (АС - ОВр) - НВз, \quad (3.2)$$

де, ОДр – операційні доходи від послуг по розміщенню ресурсів;

АС – альтернативна процентна ставка для даної послуги, тобто середня величина процентної ставки, по якій можна відносно швидко продати/купити ресурси;

ОВр – операційні витрати по послугам, пов'язаним зі залученням ресурсів;

НВз – загальні не операційні витрати центрів витрат та прибутку філіалу.

Філіалу необхідно визначити нормативне значення неопераційних витрат для центрів витрат та центрів прибутку по всім послугам та операціям банку, крім послуг ресурсного типу. Нормативні неопераційні витрати можуть бути отримані таким чином:

- загальнофіліальні показники за визначеній період часу;
- вивчення загальноринкових показників за відповідний порівняний період часу;

- нормативні показники інших банків чи рекомендовані аудиторами.

Тоді можна буде змінити формулу (1) таким чином:

$$Пп = (ОДп - ОВп) - (НВцп + НВцв) - НВф, \quad (3.3.)$$

де, НВцп – нормативне значення не операційних витрат для центрів прибутку філіалу;

НВцв – нормативне значення не операційних витрат для центрів витрат філіалу;

НВф – сумарні (фактичні) не операційні витрати центрів витрат та центрів прибутку філіалу (по центрам прибутку, наприклад, віднести витрати на оплату праці).

Звідси можна визначити прибутковість (збитковість) підрозділів банку, а саме центрів прибутку та центрів витрат:

$$Пцп = (ОДп - ОВп) - НВцп, \quad (3.4)$$

$$Пцв = НВцв - НВф, \quad (3.5)$$

де, Пцп – прибутковість (збитковість) центру прибутку філіалу;

Пцв – прибутковість (збитковість) центру витрат філіалу.

В результаті можна розрахувати прибутковість (збитковість) послуг ресурсного типу з урахуванням нормативних неопераційних витрат:

$$\begin{aligned} Пп &= (ОДр - АС) + (АС - ОВр) - НВз = (ОДр - АС) + (АС - Овр) \\ &- НВн(з) - НВн(р) + (НВн(з) + НВн(р) - НВз) = \quad (3.6) \\ &= (ОДр - АС - НВн(р)) + (АС - ОВр - НВн(з)) + \\ &+ (НВн(з) + НВн(р) - НВз), \end{aligned}$$

де, НВн(р) – нормативні не операційні витрати по послугам, пов'язаним з розміщенням коштів;

НВн(з) – нормативні не операційні витрати по послугам, пов'язаним зі залученням коштів.

Тоді прибутковість (збитковість) центрів витрат та центрів прибутку банку по послугам ресурсного типу можна визначити таким чином:

$$Пцп(р) = ОДр - АС - НВн(р), \quad (3.9)$$

$$Пцп(з) = АС - ОВр - НВн(з), \quad (3.8)$$

$$\text{Пцв} = (\text{НВн(р)} + \text{НВн(з)}) - \text{НВф}, \quad (3.9)$$

де, Пцп(р) – прибутковість центру прибутку банку з розміщення ресурсів;

Пцп(з) – прибутковість центру прибутку банку зі залучення ресурсів.

Розрахунок операційних доходів центрів прибутку проводиться по всім послугам та операціям філіалу.

Для послуг по залученню ресурсів операційні витрати розраховують таким чином:

$$\text{ОВз} = \text{Вр} + \text{Ві}, \quad (3.10)$$

де, ОВз – операційні витрати по залученню ресурсів;

Вр - витрати на купівлю ресурсів;

Ві – інші витрати.

Інші витрати можуть включати до себе затрати філіалу по інкасації готівкових грошових коштів, виготованню та доставленню цінних паперів (акцій, векселів, облігацій).

Операційні витрати центрів прибутку по послугам типу розміщення складаються з витрат на розрахунки з іншими кредитними організаціями, витрат на оцінку заставного забезпечення та зберігання застав.

Операційні витрати центрів прибутку для послуг розрахунково-касового типу складаються з витрат на інкасацію, витрат на комісії, витрат на організацію платежів.

Таким чином, використовуючи модель ОВА можна помітити, що центри витрат будуть мати прибуток тільки тоді, коли нормативні не операційні витрати будуть більше за фактичними, які несе центр витрат філіалу. В свою чергу, центри прибутку філіалу будуть мати прибуток, коли операційні доходи будуть перевищувати операційні витрати й нормативні не операційні витрати по наданню конкретної послуги чи здійсненню операції.

Методом аналізу банківської діяльності комерційного банку є комплексне, органічно пов'язане дослідження діяльності комерційного банку АТ «Правекс банк» з використанням статистичних, економіко-математичних, облікових та інших способів обробки інформації. Особливостями методу

аналізу банківської діяльності є: системний підхід у дослідженні явищ у банківській сфері; комплексність дослідження; використання системи показників, які характеризують діяльність банку.

Таким чином, у процесі комплексного аналізу банківської діяльності необхідно використовувати таку методику, яка підходила б для вивчення вибраного об'єкта дослідження. Під методикою аналізу банківської діяльності розуміють сукупність аналітичних способів, технічних прийомів вивчення діяльності банку, спрямованих на дослідження різних об'єктів аналізу. Таки способи і прийоми допомагають одержати найбільш повну оцінку фінансової стійкості та прибутковості банку, яка враховується його керівництвом у процесі прийняття управлінських рішень щодо вироблення подальшої стратегії розвитку банку.

Аналітична оцінка банківської діяльності з точки зору системного підходу — це процес обґрунтування рішень. Нашою пропозицією є розробка технічних прийомів застосування методу політичного впливу, який діє у банківській установих та немає методики точного розрахунку, презентації результатів, оцінки ефективності впровадження.

